

Valóság vagy tündérmese? – interjús kutatás a mesékben megjelenő nőképekről

Jelige: w7p0q3

Lezárás dátuma: 2022. 04. 19.

Absztrakt

A dolgozat a női szerepek megjelenését vizsgálja a mesékben. A kérdéssel azért fontos foglalkozni, mert a mai mesékben még mindig megjelennek a hagyományosan felépített, passzivitást tükröző női karakterek, és – bár az elmúlt években nőtt a számuk – még mindig kisebbségben vannak a női önállóságot és aktivitást támogató mesék. A dolgozat a kutatásban résztvevő lányok által ismert szereplőkről és a karakterekről alkotott véleményén keresztül vázolja fel az interjúalanyok, mesékben megjelenő női szereplőkkel kapcsolatos gondolatait. A dolgozat kutatási kérdése, hogy a nem hagyományos szerepek szerint felépülő meséket ismerő lányoknak mi a véleményük a mesékben megjelenő női karakterekről. A kutatás interjú módszerével készült, a dolgozatban összesen nyolc interjú kerül elemzésre. A dolgozat legfőbb eredményei, hogy a résztvevő lányoknak több esetben is határozott véleménye volt a mesében jelen lévő női karakterekről, jellemvonásaikról. Többen is kiemelték válaszaikban a női aktivitás, önállóság fontosságát. Mindegyik interjúalany elsősorban a kalandos, mozgalmas meséket kedvelte, továbbá, kedvenc női szereplőjük általában aktív, történetalakító karakterként jelent meg, illetve egyikük sem választott férfi kedvenc főszereplőt. A lányok ezen felül a saját maguk által kreált történetekben is női szereplőket jelenítettek meg, akikre nem feltétlenül voltak igazak a sztereotipikus tulajdonságok, sőt páran épp, hogy ellenezték azokat. Amikor modern mesei kiindulópontokat kaptak a mesék kitalálásához, inkább a női aktív szerepek kerültek előtérbe, mint amikor hagyományos keretből kellett indítaniuk a történetet.

Tartalom

I. Bevezető	1
II. Szakirodalmi háttér.....	2
II.1. A gyermekek szocializációs folyamata, médiaszocializáció	2
II.2. Nemi szocializáció	3
II.3. Nemi sztereotípiák	4
II.4. A mesék szerepe a gyerekek életében.....	6
II.5. A mesékben megjelenő nőképek – gyermekekkel készült hasonló kutatások	7
bemutatása	7
II.6. A gyermekmesék jellegzetességei	8
II.7. A mesékben megjelenő nőképek	9
II.8. A női karakterek passzivitása.....	9
II.9. Aktív női karakterek	10
II.10. A mesékben felvázolt jövőképek	11
II.11. A hagyományos női szerepek felbomlása.....	12
II.12. A Disney mesék varázslata	13
III. Kutatási kérdések	14
IV. Módszertan.....	14
IV.1. Hagományos és modern mese definíciók.....	16
V. Szituációs tényezők.....	16
VI. Az interjúkérdések bemutatása	18
VII. Elemzés, eredmények bemutatása	20
VII.1. Kedvenc mesék	20
VII.2. Kedvenc női karakterek	22
VII.3. Nem kedvelt női szereplők.....	25
VII.4. Hagományos mesei környezet – megszokott történet a királylányról	27
VII.5. Hagományos mesei környezet – a királylány más szemszögből	29
VII.6. Saját mesék kitalálása	31
VII.7. Karakterek jellemzői	34

VIII. Konklúzió	36
IX. Irodalomjegyzék	39
X. Mellékletek.....	41

I. Bevezető

Kutatások bizonyították, hogy a nemekről alkotott sztereotipikus képeknek való gyakori kitettség feltételezhetően negatív vagy akár káros hatást is gyakorolhatnak a gyermekek önbecsülésének fejlődésére, illetve a képességeikről és lehetőségeikről alkotott elképzeléseikre. Utóbbi magába foglalja mind másokról, mind saját magukról alkotott elképzeléseiket. Ezáltal az a megállapítás is előrébb kerül, mely szerint a lányok, nők viselkedését determinálhatja kedvenc meséjük, mégpedig abból a szempontból, hogy az ott látott viselkedésminták alapján mely magatartás kerül elfogadásra és jutalmazásra, illetve milyen feladatokat képesek teljesíteni, mely célokat tudják elérni, és melyeket nem (Kuykendal és Sturm, 2007). Ezért is nagyon döbbenetes amikor körvonalazódik az a jelenség, amely szerint a mesevilágban a női szerepek elsősorban, mint háttérképek jelennek meg, akik passzivitást tükrözve többek között az engedelmeskedő, önálló döntés nélküli szereplőket jelenítik meg. A kutatásokkal összhangban ezért aggodalomra ad okot, hogy a női szereplőkre jellemző viselkedésminták és az azokra megszokott válaszreakciók a való életre is kiterjednek, és a meséket fogyasztó lányokba tudattalanul is beleépülnek bizonyos tőlük elvárt viselkedések és korlátozások. Ugyanakkor meg kell említeni, hogy ezek a sztereotipikus elvárások nem csupán a mesék által kerülhetnek a lányok életébe, hiszen a társadalmi elvárások és „normák” is hasonlóképp, ha nem jobban beléjük sulykolhatják a korlátokat.

A dolgozat a női szerepek megjelenését vizsgálja a mesékben, továbbá kutatja, a nem hagyományos szerepek szerint felépülő meséket ismerő és fogyasztó lányok véleményét a mesékben megjelenő női szerepekről. A dolgozat kutatási kérdése, hogy a nem hagyományos nemi szerepek szerint felépülő meséket ismerő lányoknak mi a véleményük a mesékben megjelenő női karakterekről. A kutatás interjú módszerével készül, a dolgozatban összesen nyolc interjú kerül elemzésre. A mintába olyan gyerekek kerültek, akik nem csak azokat a meséket ismerik és fogyasztják, ahol hagyományos női szerepek jelennek meg, hanem a szüleik figyeltek rá, hogy a nők aktív szerepeit és önálló döntéseit megjelenítő meséket is ismerjék és fogyasszák gyermekeik.

A kutatási ötletet a 2021.-ben írt Tudományos Diákköri Konferencia dolgozatom¹ adta, amelyben a gyermekek véleményét vizsgáltam a mesékben megjelenő nemi szerepekről. A dolgozatban érdekes eredmény született, mely szerint a kutatásban résztvevő lányokra

¹ A szerző [Egyszer volt, hol nem volt... - gyermek narratívák a nemi szerepekről] címen benyújtott dolgozata

jellemzőbb volt, hogy ők nem feltétlenül a hagyományos nemi szerepek szerinti síkon mozogva támasztották alá válaszaikat. Továbbá, ők gyakrabban választottak kedvenc szereplőiknek női karaktereket, ahol azok aktív megjelenése is előtérbe került.² Ezen eredményeken alapulva, úgy gondoltam, hogy a lány gyermekek által alkotott nőképet érdekes és érdemes lenne kutatni. Továbbá mivel a szakirodalom alapján a mesékben a női karakterekre jellemzőbb a passzív, sztereotipikus jellemzőkkel övezett megjelenés, arra voltam kíváncsi, hogy amennyiben ennek a mesei környezetnek éppen az ellenkezőjét reprezentálják a lányok által ismert mesék, úgy milyen kép alakul ki bennük a női szereppel kapcsolatban. Ezért jelen dolgozat elsősorban azt vizsgálja, hogy amennyiben a lány interjúalanyok olyan meséket is ismernek, amelyek a női szereplőket aktívnak, és önállónak jelenítik meg, úgy miképpen értelmezik és véleményezik a női karaktereket és szerepeiket az interjúalanyok.

A dolgozat először tárgyalja a gyermekekre jellemző szocializációs folyamatokat, majd betekintést nyújt a nemi szerepek világába és bemutatja a különböző nemi sztereotípiákat. Ezután a mesék szerepét és annak fontosságát prezentálja a gyerekek életében, illetve gyermekekkel felvett hasonló kutatásokat is felvázol. Majd a gyermekmeséket övező jellegzetességeket tárgyalja, melyet a kutatás felvezetése követ. Végül az eredmények és a konklúzió kerülnek bemutatásra.

II. Szakirodalmi háttér

II.1. A gyermekek szocializációs folyamata, médiaszocializáció

Zsolnai és munkatársai (2012) szerint a szocializáció elsődleges helyszíne a család, amely kisgyermekkorban meghatározó viselkedéseket, szociális közeget mutat be a gyermekeknek. Az anya-gyermek közötti kapcsolat és a szülők szociális kompetenciái a fő meghatározó kritériumok ebben a korban. A gyermekek az iskolába kerüléssel egy másik szociális közegbe is kerülnek, amely jóval szélesebb az addig tapasztaltnál, továbbá a kortárs kapcsolatok is nagyobb szerepet kapnak a szocializáció folyamatában és ezzel együtt a viselkedéskialakításban is. A szocializációban már iskolás korban is nagy szerepet játszó kortárs kapcsolatok fontossága még inkább megnő a serdülőkorban. Továbbá a serdülőkor hozza magával a nemi szerepekhez való társas viselkedésnek a gyakorlatát és elsajátítását (Zsolnai et al., 2012).

² A bekezdés a szerző [Egyszer volt, hol nem volt... - gyermek narratívák a nemi szerepekről] címen benyújtott dolgozatból vázol fel röviden eredményeket

Giddens (2008) alapján a szocializációs folyamatok társadalmi, illetve csoportos helyzetekben, az úgynevezett szocializációs közegekben történnek. Elsődleges, illetve másodlagos szocializációs folyamatokról beszélhetünk, amelyek közül az előbbi csecsemőkorban és kisgyermekkorban, utóbbi pedig a gyermekek érett korának befejeződéséig megy végbe. A gyermekek felnövésük során sok különböző közösségbe tartoznak, melyek mind hozzásegítenek szocializációjukhoz, a társas interakciók révén, és általuk a gyermekek megtanulhatják a szociális közegükhöz tartozó kulturális és társadalmi normákat (Giddens, 2008).

A mai világban a modern technikai eszközök által a szocializáció egy új fajtája is megjelent, mégpedig a médiaszocializáció. Ebben a jelenségben, a fogyasztó, mint aktív befogadó vesz részt a szocializációs folyamatban, ami alatt Kósa (2015) azt érti, amilyen módon a befogadók saját maguk számára jelentést adnak és funkciót dolgoznak ki a médiatartalmaknak. A gyerekek ezen szempont szerint egy új nézőpontból tapasztalják meg a világot, amelyben felnőnek, továbbá ezáltal egy – az eddigiektől eltérő – struktúrában hozzák létre értelmi rendszerüket. A mai világban a gyerekek nem csupán a passzív fogyasztói oldalról érzékelik a média világát, hanem ők maguk alkotják a különféle médiatartalmak jelentését (Kósa, 2015).

Mivel a mai médiatartalmak igazán valóságűek, azt a benyomást keltik a fogyasztóban, mintha ő is részese lenne a fogyasztott tartalmaknak, ezáltal egy teljesen más élményt nyújt feléjük. Mindazonáltal, ezen valóságos élmény tapasztalásakor nem feltétlenül tesz különbséget az emberi agy az valódi, és a média tartalmak között, így sokkal inkább az életünk részévé válik az is, ami valójában nem velünk történt meg (Kósa, 2015).

A gyermekek is a fentiekhez hasonlóképp viszonyulhatnak a médiához, ezáltal szocializációjuk során a médiatartalmak és a valós interakciók befogadása hasonló mechanizmust jelent számukra. Kósa (2015) a médiaszocializáció fogalmát úgy írja le, mint egy folyamat, amely során a gyermekek a társas érintkezéseik alkalmával megismerik az adott társadalom által a médiához – illetve annak használatához és tartalmához – való viszonyulását (Kósa, 2015).

II.2. Nemi szocializáció³

A szociális tanulás elmélet abból az irányból közelíti meg a gyermekek nemi szocializációját, hogy a körülöttük lévő világból különféle következtetések után azt a tanulságot vonják le, mely szerint a férfiak és a nők viselkedése egymástól eltérő, továbbá ebből arra következtethetnek, hogy a két nemmel szemben eltérő viselkedést vár el a társadalom. Ezen felül, megfigyelhető,

³ Ez az alfejezet a szerző [Egyszer volt, hol nem volt... - gyermek narratívák a nemi szerepekről] címen benyújtott dolgozatból merített gondolatokat is tartalmaz.

hogy a felnőttek is eltérő módon viselkednek a lány-, illetve fiúgyermekkel: különböző cselekvéseket jutalmaznak és büntetnek a két nem esetében. Ezek a visszajelzések szintén hatást gyakorolnak a gyermekek viselkedésére, azokat fogják elsajátítani, melyek által jutalomhoz, dicsérethez jutottak hozzá (Perry és Bussey in Cole és Cole, 2003).

A gyermekek a szocializációs folyamat révén ismerkednek meg, illetve azonosulnak a nemi szerepekkel. A társadalom általában eltérően viszonyul a lány-, és fiúgyermekhez, ezáltal, mielőtt a gyermekek saját magukat tudatosan az egyik, illetve a másik kategóriába sorolnák, máris egy, a nemükön alapuló megkülönböztetésrendszerrel találkoznak, így eltérő kategóriákban részesülnek. Ezek által is elmondható, hogy elsősorban – főleg a környezeti hatások révén – nem tudatosan történik a gyermekek nemi szocializációjának első fázisa. Giddens (2008) hangsúlyozza, hogy a gyermekmesék és játékok is a két nem egymástól való eltéréseire, különbségeire helyezik a hangsúlyt, ezzel megteremtve a „lányos” és „fiús” kategóriákat, melyek elhatárolják egymástól a két nemet és determinálhatnak hozzájuk tartozó eltérő lehetőségeket. Giddens (2008) szerint ezáltal a mesekönyvek és mesefilmek is nagy szerepet játszhatalnak a gyermekek szocializációjában, továbbá ő is felhívja a figyelmet arra az aggasztó tényre, hogy milyen eltérő módon jelennek meg a gyerekeknek szóló történetekben a női-, és férfialakok. A férfiak egyrészt többször jelennek meg a történetekben, továbbá főként aktív jelenetekben vesznek részt; míg a nők passzivitást tükröznek és a házas tevékenységeket végzik el (Giddens, 2008). Megállapítja, hogy „a tündérmesék konzerválják a nemekkel kapcsolatos attitűdöket és azt, hogy milyen célokat, törekvéseket várnak el a lányoktól és a fiúktól.” (Giddens, 2008, pp.: 146.) Bár ki kell emelni, hogy Giddens 14 éve fogalmazta meg kijelentését, azonban – a mai szakirodalmat alapul véve – megdöbbentő módon meglepően aktuális még korunkban is megállapítása.

II.3. Nemi sztereotípiá⁴

Szttereotípiák alatt azon véleményeket értjük, amelyeket egy bizonyos szempont alapján egy csoport emberről általánosan alkotunk. Ezek a vélemények a csoport személyeinek a hasonló jellemvonásaiból, motívumaiból állnak össze, a közöttük lévő és megfigyelhető különbségek figyelembevétele nélkül. Egy társadalomban akkor jelenik meg sztereotípia, amikor annak tagjai, bizonyos típusú személyekről általánosított véleményt hoznak létre. Számos sztereotípia jelenhet meg egy társadalomban, de talán az egyik legmérvadóbb a nemi sztereotípia, amely a

⁴Ez az alfejezet a szerző [Egyszer volt, hol nem volt... - gyermek narratívák a nemi szerepekről] címen benyújtott dolgozatból merített gondolatokat is tartalmaz.

nő, illetve férfi személyek által alkotott csoportokkal szembeni általános véleményalkotást jelenti (Aronson, 2001).

A nemi sztereotípiák olyan strukturális viselkedésmódokat jelentenek, amelyek a nőkkel és férfiakkal szembeni „elvárt”, illetve „ideális” habitusokat foglalják magukba, ezáltal megkövetelve a sztereotipikus viselkedésmódot. Amennyiben egy személy mégsem a hozzá „ideálisan” passzoló viselkedésmód szerint cselekszik, akkor a társadalom által legtöbbször ez a habitus negatív értékelésben részesül. A „standard normális” – azaz a fehér bőrszínű, fiatal életkorú, férfi nemű – személyektől való akármilyen minőségben való eltérés a nyugati országok többségében hátrányos megkülönböztetéssel párosul (Goffman idézi Kovács, 2007). Ezen felül az élet számos területén, mint például a munkaerőpiac, vagy éppen a társadalmi javakhoz való hozzáférés, a sztereotípiában részesülők olyan mértékű diszkriminációban részesülnek, amely számukra jelentős hátrányt jelent az átlagos, „standard normális” kategóriához képest. Kétségtelen, hogy a nők is eltérnek a standardnak számító kategóriától, ezáltal a hátrányos megkülönböztetés őket is jelentősen érinti. De nem kizárólag a társadalmi-, és közéletben jelenik meg a nőkkel szembeni diszkrimináció, illetve a női ideál sztereotipikus viselkedésmódokkal való azonosítása, hanem jóval mindennapibb helyzetek is magával hordozzák – amikor talán nehezebb is felismerni a lealacsonyító szituációkat – ami pedig nem más, mint a magánélet. Hiszen a heteroszexuális kapcsolatok által, a magánélet folyamatosan újratermelheti a sztereotipikus nőképet, nőideált, a szülőséggel, illetve háztartással kapcsolatos szerepekben, feladatokban hordozva annak magjait. Ez a féle újratermelődés pedig fenntarthatja a sztereotipikus megkülönböztetéseket férfi és nő között, a férfiak dominanciáját, a hierarchikus berendezkedést, bármilyen külső, társadalmi kapcsolat nélkül is (Kovács és Szabó, 2017).

Egy adott társadalom nemi szerepekről való véleménye, az általa nőkhöz és férfiakhoz társított jellemzők a nemi sztereotípiákban tükröződnek vissza, szinte az élet minden terére kihatóan. A sztereotípiák magukba foglalnak személyiségjegyeket, külső megjelenésre vonatkozó jelzőket, szexuális viselkedésmódokat, illetve további szerepeket és jellemzőket, melyeket a társadalom nemek szerint megkülönböztet, és eltérően sorol be férfi, illetve női személyekhez. A férfiakkal szembeni sztereotípiák elsősorban a racionális jellemvonásokat tükrözik vissza, amelyek kiegészülnek a dominancia gyakorlásával, illetve a versengő személyiséggel. Főként az egyéni döntéshozatalban és gondolkodásban való kiemelkedést, agressziót, vezetői jellemet, illetve politika és sport iránti érdeklődéseket tulajdonítja hozzájuk a sztereotípia. Ennek konverziójaként a nőkkel szembeni sztereotípia főként a másoktól való függést, a törődést, engedelmességet és az érzelmek előtérbe helyezését sorolja a csoport fő jellemzőibe. Amelyek kiegészülnek a hiszékenységgel, tisztelettudással, a szubjektív gondolkodásmóddal, intuitív viselkedéssel

tulajdonságokkal, illetve az odaadást – mint idejük és energiájuk másoknak szentelését – az ingerekre való érzékenységet, továbbá a házimunkában és a gyermeknevelésben való jártasságot is a női nemhez kapcsolják. (Ashmore et al 1986; Diekman & Eagly 2000 idézi Kovács, 2007). Geist állítása szerint a sztereotípiák sajátossága továbbá, hogy amennyiben az egyik nemnek tulajdonítunk egy bizonyos jellemvonást, azzal annak ellenkezőjét társítjuk a másik nemhez (Geist idézi Kovács, 2007).

Judith L. Meece (2002, idézi (Kuykendal és Sturm, 2007) szerint a nemi szerepek kompozíciója fontos, nem csak abból a szempontból, hogy a saját, de azért is, hogy mások viselkedését is megértsük. A nemi szerepek hatással vannak arra, ahogyan a gyermekekkel társaik és a felnőttek is bánnak, továbbá befolyással vannak a jövőbeli viselkedési elvárásokra is. Ahogy a gyermekek nőnek, a társadalmi környezetükből érkező információkat használják fel a nők és a férfiak viselkedésének determinálásához (Kuykendal és Sturm, 2007).

II.4. A mesék szerepe a gyerekek életében⁵

A mesék jellemzően a gyermekek fejlődését és felnövését segítik, a bennük rejlő különböző szimbólumok által, mely segíti őket a mindennapi élményeknek, illetve a különböző nehézségeknek a feldolgozásában. A mesék, egy általuk felépített szimbólumrendszeren keresztül egy keretet nyújtanak számukra. Ezek a szimbolikus vonások elősegítik a gyermekek tudattalan érzelmeinek feltárását, és támogatást biztosítanak feléjük az esetleges negatív, vagy nem vágyott jellemvonásokkal való megbirkózásban. A gyermekek mindennapjai során felhalmozódott stresszforrásokkal – mint a félelem, feszültség, vagy egyéb negatív érzelmek – segítenek megküzdenni és azokat feldolgozni, megoldási lehetőségek felvázolásával, a nekik szóló mesei történetek. Ezáltal segítik, elsősorban mindennapjaikban, majd a felnövésük során az életükben őket, hogy a felmerülő krízishelyzeteket, illetve változási formákat megfelelő módon kezelni tudják és a megoldás útjára találjanak (Kádár, 2012). Vekerdy Tamás (2001, idézi N. Tóth 2017) is alátámasztja, hogy a mese segít a gyermekeknek megbirkózni a különböző érzelmekkel, amelyekkel találkoznak, például a dühhel, szorongással vagy feszültséggel, hiszen a mese befogadásával együtt a gyermeknek lehetősége van ezeket az érzelmeket belső képekben feldolgozni (N. Tóth, 2017). Bruno Bettelheim (1985, idézi N. Tóth 2017) szerint a gyermekeknek a mese segítséget nyújt az életükben való elhelyezkedéshez, saját maguk megtalálásához és definiálásához. A saját identitásuk felfedezésére, illetve a tapasztalatok megszerzésére és továbbfejlesztésére is iránymutatóul szolgál. A gyermekekben

⁵Ez az alfejezet a szerző [Egyszer volt, hol nem volt... - gyermek narratívák a nemi szerepekről] címen benyújtott dolgozatból merített gondolatokat is tartalmaz.

felmerülő kérdésekre is válaszként szolgálhat, ezen felül a szocializáció során is segítheti őket (N. Tóth, 2017).

A mesékben megjelenő szereplők, cselekvéseik révén eligazodást biztosítanak az étellel kapcsolatban a gyerekek számára, többek között a kérdéses szituációk, illetve problémák megfigyeltetésében. A történetek szereplői pedig lehetőséget kínálnak számukra az azonosulási szituációkra, ezen felül a szereptanulásra is, mely a karakterek imitálásával jöhet létre (Kádár, 2012). A mesékben ábrázolt karakterek segítséget nyújtanak a gyermekek számára, hogy meghatározzák mit jelent nőnek és férfinak lenni, mivel a gyermek kultúráján belüli viselkedésre, tulajdonságokra vagy foglalkozásra vonatkoznak. A mesék a gyermekek társadalma által a nemi szerepekről vallott közös megítéléseket tartalmazzák, azonban ezen megítélések más formát is ölthetnek és gyakran öltönek is, ami pedig nem más, mint a nemi szerepeket illető sztereotípiák (Kuykendal és Sturm, 2007).

A mesékben megjelenített kulturális normák nagy szerepet játszanak a meséket olvasó gyermek szocializációs folyamataiban. Ezen kulturális normákon belül a gyermek társadalma által a nemi szerepekről vallott közös meggyőződések is megjelennek. A gyerekek a meséket arra használják, hogy azonosítsák a kulturális normákat azzal a világgal kapcsolatban, amelyben élnek. Ezek a kulturális normák magukban foglalják a gyermek társadalma által a nemi szerepekről vallott közös hiedelmeket. Mivel a gyermekek gyakran először a mesékben találkoznak a nemi identitással és a nemekhez tartozó jellemvonásokkal, tulajdonságokkal, amelyek meghatározzák a karaktert, ezeknek a szerepeknek a lehető legvalóságosabb képet kellene mutatnia (Kuykendal és Sturm, 2007).

II.5. A mesékben megjelenő nőképek – gyermekekkel készült hasonló kutatások bemutatása

Egy, amerikai szerzők által, 2017-ben véghez vitt kutatás a lányok Disney hercegnős mesékben megjelenő nemi sztereotípiák értelmezését, illetve a hercegnőképek játékba való beépítését vizsgálta. A kutatás alanya, összesen 31 darab, etnikailag, illetve társadalmilag sokszínű háttérből érkező, 3-5 éves kor közötti lány volt. Az eredmények azt mutatták, hogy játék közben a résztvevő lányok a szépséggel kapcsolatos megjegyzésekkel illették egymás külsejét. Ezek az üzenetek gyakran pozitív megjegyzések voltak. Ebből a viselkedésből érzékelhető, hogy a résztvevő lányok főként a hercegnő létet a szépség megjelenítésével kötötték össze. Huszonheten egyetértettek abban, hogy a királylányok szépek, viszont a kijelentéseket nem feltétlenül tudták logikus érvekkel alátámasztani. A hercegnőt imitáló lányok főként a kinézetükre helyezték a hangsúlyt, továbbá elsősorban a szépséget gondolták a hercegnők

legfontosabb tulajdonságának. Fontos szerepe volt még a hajuknak is, sokszor azzal játszottak, illetve egyéb kiegészítőkkal díszítették azt. A résztvevő lányok fele úgy vélekedett, hogy a fiúk nem lehetnek hercegnők, míg másik felük épp ezzel ellenkezőleg foglalt állást (Golden, Jacoby, 2018).

Egy 2019-ben készült svéd kutatás azt vizsgálta, összesen 83 darab, tizenegy és tizenkét éves kor közötti, gyermek részvételével, hogy az általuk írt mesékben mennyire jelennek meg a nemek szerinti sztereotipikus jellemvonások. A kutatásban résztvevők – csak fiúk, csak lányok és vegyes összetételű – csoportokra osztva készítették el meséiket. A gyerekeknek megadott karaktertípusokkal kellett kitalálniuk meséiket, melyek egy főszereplő, egy ellenséges szereplő, és mindkettőnek a segítője voltak. A kutatás eredményeiben a férfi szereplők dominanciája volt megfigyelhető, azonban a főszereplő karakter arányaiban 50-50%-ban női, illetve férfi nemű volt. Érdekes eredmény továbbá, hogy a vegyes csoportok által kreált főszereplő segítője szintén fele-fele arányban jelent meg férfiként vagy nőként. A két nem közötti különbség főként a megjelenítéssel kapcsolatban volt észrevehető: a férfiakat hatalmi szimbólumokkal – és elsősorban a fiú csoportok – maszkulin tulajdonságokkal; míg a női szereplőket – elsősorban a lány csoportok – feminin tulajdonságokkal jellemezték. A női karakterek jellemzőbben emocionálisabban jelentek meg, míg a férfiak főként kíméletlennek voltak megjelenítve. Az ellenfél karaktert is eltérően jellemezték a résztvevők, a női szereplőket ebben az esetben a kegyetlenséggel, féltékenységgel asszociálták, míg a férfi szereplőket elsősorban a gonoszsággal. A szereplők aktivitását illetően elmondható, hogy amennyiben mindkét nem megjelent a történetben, akkor a lányok által alkotott csoportokban nem volt nagy különbség a nemek között az aktivitás szempontjából (Rubegni et al., 2019).⁶

II.6. A gyermekmesék jellegzetességei

A mesékben megjelenő nőképeket összesen kilenc szakirodalom alapján vázolom fel, amelyeket elsősorban röviden bemutatok, majd az elemzés részeként felvázolom az általuk ismertetett női szerepeket. Nanda (2014), az Indira Gandhi National Open University kutatójának tanulmány azokat a meséket veszi elemzése tárgyául, melyek az idők folyamán számos változáson mentek keresztül a társadalmi és politikai erők hatására. Kassay (2015) interjúkutatás keretén belül tanulmányozta a romániai magyar gyerekek mesehősreprezentációjában megjelenő nemi szerepeket. Petres (2015) először a népmesékben megjelenő nőképeket, majd a kortárs mesék által közvetített női szerepeket mutatja be. Pálóczi

⁶ Ez a bekezdés a szerző [Egyszer volt, hol nem volt... - gyermek narratívák a nemi szerepekről] címen benyújtott dolgozatból merített gondolatokat is tartalmaz.

és Nagy (2017) 2000-2010 között megjelent magyar mesékben elemzik a nemi szerepek és sztereotípiák és megjelenését. Petres (2017) tanulmánya a boszorkánykép megjelenítését vizsgálja fel a népmesék, irodalmi mesék és fantázia mesék történeteiben. N. Tóth (2017) Gimesi Dóra forgatókönyveiben megjelenő nőképeket mutatja be, a hercegnős, tündéres és boszorkányos meséken keresztül. Petres (2020) tanulmánya a lányoknak és fiúknak szóló – azonos történettel rendelkező – ikerkönyveken keresztül vizsgálja a nemi sztereotípiák megjelenését a két könyvben. Tóth és munkatársai (2020) a magyar óvodai mesékben megjelenő női szerepeket vizsgálják tanulmányukban, felmérve a sztereotípia megjelenését a történetekben. Szabó és Déri (2021) tanulmánya pedig bemutatást ad nyolc darab Disney hercegnős mesét tanulmányozva, a bennük megjelenő nőalakok jellemzőire és üzeneteire.

II.7. A mesékben megjelenő nőképek

A Nanda (2014) által vizsgált mesékben az ambiciózus női karaktereket mindig gonoszként és csúfként festik le, akik a többi karakteren – legyen az nő vagy férfi – uralkodnak. A tanulmány szerint a női mesekarakterek gyakran két féle jellemmel jelennek meg a mesékben. Vagy szépként és naívként vannak ábrázolva, vagy pedig gonoszként, akik gyakran meghalnak a történet végén. A női negatív karaktereknek egy tipikus formája a mostohaanyák szerepe, akiknek olyan visszataszító jellemük van, mint a féltékenység, illetve a büszkeség. A jó női szereplőknek a mesékben csendesnek és passzívnak kell lenniük, ambíciók nélkül, akik házasságra vágnak. Mindemellett a gyönyörűség is egy „kötelező” jellemvonásuk. Ezen felül nem a női szereplő az, aki megmenti magát egy nemkívánatos helyzettől, hanem a férfi karakternek kell megmentenie. A szépség nagyra becsült a mesékben, amit elsősorban az intelligenciával, kedvességgel, képességekkel, hűséggel és méltósággal társítanak. Továbbá, bár a szépség gyakran megbecsültnek számít a mesékben, időnként a veszéllyel is társulhat. A tanulmányban ezen felül kiemelésre kerül annak fontossága, hogy a mesékben nőket a „hagyományosnak” tekintett szerepektől eltérő szerepekben ábrázolják (Nanda, 2014).

II.8. A női karakterek passzivitása

A mesékben megjelenő nők történetben való megjelenését illetően is több tanulmányra alapozva kijelenthető, hogy a női szereplők elsősorban passzivitást tükröző tevékenységeket folytatnak. Ebből a passzív szerepkörből való kilépésre alig jelenik meg igény részükről, a Pálóczi, Nagy (2017) tanulmány alapján. Petres (2020) is említést tesz arról a jelenségről, – az általa vizsgált ikerkönyvek alapján – hogy a női szereplő a történeteket elfogadó, passzív szereplőként jelenik meg a történetben, ezzel szemben a férfi szereplő magának alakítja a sorsát

és aktívan cselekszik. Petres (2020) kiemeli, hogy a mesében a lány szereplő ilyen módon történő megjelenítése a passzivitás jellemvonást, a fiú szereplőtől való viselkedésben megnyilvánuló elkülönülés pedig az alárendeltség szerepét erősítheti meg a lányokban.

Petres (2015) különböző szereplőtípusokban vizsgálta meg a női szereplők jellemvonásait. A népmesék női karaktereiről tanulmánya alapján elmondható, hogy elsősorban passzív szereplőként jelennek meg, illetve gyakran a megmentésük szükségességét, az értük való harcolást helyezik előtérbe a mesék történeteiben. Ez már szerepkörük megnevezéséből is látszódhat, mint például a „mátka” női karakter, akihez valószínűsíthetően hozzátartozik egy vitéz, lovag férfi, aki a megmentésére siet. Kiemelendő továbbá az a tény is, hogy a mátká szerepében megjelenő, megmentésre szükséges női szerepnek férfi megfelelője nem található a tanulmány által vizsgált mesékben (Petres, 2015). A passzivitás egyik legmegdöbbentőbb jellemzője, hogy a tanulmányban vizsgált mesékben a női személyeket olyannyira alsóbbrendűnek jelenítik meg a férfiakhoz képest, hogy kialakult élethelyzetükért nem őket teszik annak megválasztójává, hanem a történetek szerint csupán „a körülményeknek köszönhetően sodródtak” (Petres, 2015. pp:84.) a kialakult szituációba. Ezzel szembe a férfi szereplők maguknak alakították sorsukat, és ők felelősek élethelyzetükért. A női passzivitás számos különböző formája lelhető fel a népmesei történetekben, amelyek a nők naivitására, kiszolgáltatottságára utalhatnak a mesékben (Petres, 2015).

Silima Nanda (2014) tanulmánya alapján a mesékbe beágyazva olyan intelmek jelennek meg, amik a kislányokat arra figyelmeztetik, hogy mi várja őket, amennyiben nem női vonásokat mutatnak (Nanda, 2014). A hagyományos, passzív nőképet ezért is nehéz lehet leépíteni, ha lépten nyomon arra utaló jeleket sugallnak a mesék, hogy miféle retorzió érheti az azt megszegő női karaktereket.

II.9. Aktív női karakterek

A kortárs mesékben azonban a passzivitást tükröző női karaktertől kezdődően az aktív szerepekig sokféle nő megjelenítésre kerül (Petres, 2015).

Petres (2015) tanulmánya alapján a női szereplők főként akkor jelennek meg aktív tevékenységekben, amikor a főhőst akadályozó karakterként jelennek meg. Amennyiben egy női szereplő az aktív – leggyakrabban gonosz jellemvonású, főhőst akadályozó – karaktert jeleníti meg, ereje akkor sem erőben, hanem inkább gúnyosságban jelenik meg (Petres, 2015). Az női aktivitás továbbá erősen összekapcsolódik a belső romlottsággal, illetve ártó tevékenységekkel, hiszen ezek a karakterek leggyakrabban a főhőst akadályozó tevékenységeket folytatnak. A női dominancia tehát negatívként van értékelve a mesékben

(Petres, 2015). Ezt támasztja alá az a megállapítás is, hogy amikor a női karaktereknek megadatott az a lehetőség, hogy aktív, öntudatos, magabiztos szerepeket vegyenek fel, a rájuk használt sztereotipikus jellemzők egy másik dimenzióba vándoroltak át. Ezen karakterekben az öntudatosság mellett megjelenik a házsártosság, hisztizés jellemvonás is, amik szintén betudhatóak a szokványos női sztereotipikus viselkedésmódoknak (Petres, 2015). Ugyanakkor a szerepkör változás pozitív előnyökkel is jár, hiszen a királylány saját sorsával együtt kialakíthatja valós személyiségét is. Ezzel kilépve a megmentésre váró szerepkörből, és végül maga is környezetét segítő karakter lesz (Petres, 2015).

A népmesei boszorkánykép a negatív jellemvonásokkal más karaktertípust képez, mint a többi szereplő, ezzel elhatárolva magát tőlük. Jellemzően külső és belső romlottság uralkodik a boszorkány szerepén (Petres, 2017). Ezek a vonások ugyanakkor eltérnek a sztereotipikus női ábrázolásoktól. Több szempontból is a sztereotípiákkal ellentétes viselkedést mutat, legyen szó a hőssel szembeni ártó szándékról, akadályozásról, vagy a külső megjelenéséről. A mégis jó szerepben megjelenő boszorkányok azonban ambivalens képet alakíthatnak ki a közönségben, hiszen segítségnyújtásuk a női jellem kiszámíthatatlanságát jelentheti, továbbá a tudásuk felhasználásával a női tudást, mint egyfajta veszélyforrást jelenítik meg. Ezen megjelenítések pedig felerősítik a boszorkányok ellenségként való interpretálását (Petres, 2017). Petres (2017) továbbá kiemeli, hogy a boszorkányok tudása a női jellem úgynevezett „démoni oldalát” is megjelenítheti, hiszen az önálló gondolkodása, aktivitása mind negatív jellemvonásokként vannak bemutatva a történetekben (Petres, 2017).

II.10. A mesékben felvázolt jövőképek

A mesékben felvázolt jövőképek aggodalomra nyújtanak okot abból a szempontból, hogy több kutatás eredményeire alapozva elmondható, hogy a magyar mesék többsége a lányoknak sokkal kevesebb lehetőséget, elérhető célt vázol fel, mint ami a fiú szereplőkre jut. Továbbá a lányok és fiúk számára különböző utat vázolnak fel, mert a mesékre jellemző, hogy nemek szerint eltérően szólítják meg a gyerekeket (Pálóczi, Nagy 2017; Kassay, 2015; Petres, 2020). Tóth és munkatársai (2020) tanulmányukban kiemelik azt a jelenséget is, hogy a mesében megjelenő női szereplők gyakran nem reálisan mutatják be a valóságra jellemző nőképeket, ezen felül a férfi és női kapcsolatokat jellemző hierarchikus rendszer sokkal maradandóbban megjelenik a mesékben, és a valósággal ellentétben még mindig erőteljesen jellemzi a történeteket. Ezen felül az óvodás korú gyermekeknek szóló mesék gyakran a női szerepeket másodlagosan, a férfiakhoz képest jelenítik meg, tőlük függően vázolják fel a női szerepeket (Tóth et al., 2020).

II.11. A hagyományos női szerepek felbomlása

Van rá példa, hogy egy mesebeli szereplő megtörje a hozzá társított sztereotipikus szereppel való azonosulást. Ugyanakkor fontos azt is megemlíteni, hogy amikor egy karakter kilép a hagyományosan neki társított szerepből, nem feltétlenül lép ki a hozzá társított jellemzőkből is, tehát a sztereotipikusan hozzá tartozó jellemvonásokat megtarthatja, a szerepváltás után is (Petres, 2015). Ezen szerepváltásokkal kapcsolatban az is egy fontos kiemelendő szempont, hogy a mesei környezet, a többi karakter hogyan viszonyul a megváltozott szerepkörhöz. Petres (2015) azt hangsúlyozta, hogy amikor egy szereplő változik, kilép a hagyományos szerepköréből, a változáshoz hangsúlyosan hozzájárul a környezete is, a mesei karakterek viszonyulása és reakciója a változást véghez vivő karakterhez. És amennyiben a környezete nem fogadja el a változást – tehát ugyanúgy viselkedik vele, mint korábban –, akkor a jellemzőket változtatott karakter lehetősége a valós személyiségjegyeinek feltárására lekorlátozódna, így ragadva benne a hagyományos szerepben (Petres, 2015).

Petres (2017) a boszorkány mesebeli arcai tanulmányban említést tesz a hagyományos boszorkányalak változásairól, aminek keretein belül kifejti, hogy a boszorkányok többféle alakváltozáson mehetnek keresztül. A mesékben van példa rá, hogy a boszorkány alakja átalakul, amivel levetközni kívánja a köré épült negatív megjelenést, szerepkört. Az átalakulásnak több változata is lehet, a boszorkány például felvehet egy úgynevezett „úrino” szerepet. Ekkor maszkarával elfedve elrejtí valódi személyiségét, amihez sminkeket, és öltözeteket is használ. Petres (2017) úgy véleményezi, hogy a női test tárgyiasítása jelenik meg ebben az átalakulásban, hiszen a boszorkány külső megjelenéssel kívánja eltussolni valódi személyiségjegyeit. Azonban az álca mögé bújtatott személyisége a környezetét is csapdába ejtheti, hiszen a maszk mögött a boszorkány jellemében továbbra is fellelhető a gonosz boszorkány viselkedése, és ezzel környezetét is „megtréfálva” az úrinő szerep az átformálódás negatív képét festheti a mesékben. Továbbá a negatív nőképet erősítheti a boszorkány erős természete is, aki nem riad vissza az elé álló akadályoktól. Ezáltal az erős nő jelleme ebben a helyzetben negatívként van megjelenítve a mesékben. Petres (2017) kifejti, hogy az úrinő boszorkány szerep ezek által jóval negatívabb képet fest a nőkről, hiszen nem csupán a negatív képet erősíti fel, de az álcázás és a „szép” külsővel rendelkező, belül „romlott” a karakter megítélése ambivalenssé válik a közönség számára. Ezáltal kiterjesztve a boszorkány jellemét a nőkre általánosságban, hiszen immár nem lehet biztos a közönség, hogy a szép külső jóságos belsőt is rejt (Petres, 2017).

N. Tóth (2017) tanulmányában Gimesi Dóra meséit elemzi, amely átformálva jeleníti meg a női szerepköröket a mesékben. Hiszen a női szerepminták és karakterek gyakran a szociokulturális környezet részeit képezik, a családi – anya, lány – szerepek előtérbe helyezésével, ugyanakkor ezek a szerepkörök rendkívüli szélsőségeken alapulnak. Gimesi Dóra, A mindent látó királylány című meséjében a királylány először nem akar eleget tenni a hagyományos gondolkodásmódú szüleinek, akik mindenáron férjhez akarják adni, de végül is beleegyeznek a házasságba. Ugyanakkor ezután nem fogadja el a passzív, királylányszerepet, nem esik a háziasszony szerepkörbe, hanem aktívan alakítja a birodalom életét. Gimesi Dóra a tündér karakterét is átformálta meséjében, ahol a szereplő az anyai szigorral ellentétesen cselekszik, vállalva ezzel a határátlépést. Ez a kezdeményezőkéességére utal. Az önmegvalósításnak is nagy szerepe van a mesében, mind a lány és fiú karakter is a saját maguk szabályai szerint szeretnének élni, szemben az anyai szigorral. Továbbá a boszorkány karaktere is új megvilágításba kerül, akinek vágya, hogy találkozzon egy számára megfelelő társsal, akit személyiségével tud elcsábítani. Azonban amikor nem sikerül a terve, egyedül élvezi tovább életét, példázva ezzel a szingli életmódot, ami közkedvelt napjainkban (N. Tóth, 2017).

II.12. A Disney mesék varázslata

A mesék kezdik felismerni a társadalmi értékek változását, fejlődnek és átalakulnak, hogy tükrözzék a jelenlegi társadalmat és annak mai értékeit. Néhány Disney-filmben ma már a nők is más, illetve aktív szerepet kapnak (Nanda, 2014).

A Disney meséket illetően az a jelenség figyelhető meg, hogy míg régebben, a Disney korai szakaszában, a hagyományos szerepek szerinti női karakterek jelentek meg, addig meséik végigkövetették a társadalmi változásokat, és az idő múlásával női főszereplőiknek is több jellemvonást adtak a szépség, és jóság ideáljánál. A Disney mesék női karakterei alapvetően három csoportba sorolhatóak, attól függően, hogy milyen szerepet töltenek be a történetben. McKenzie Barber (2015, idézi Szabó és Déri 2021) szerint az említett csoportok a következők: a háziasszonyok korszaka, az ambiciózus lázadó női szereplők korszaka, illetve a szabad szellemű, független korszak. Az első Disney mesék női karakterei a háziasszonyok korszakba illenek, ilyen például a Hófehérke történetben megjelent női szereplő. E csoportba tartozó mesék a női szereplőket sztereotipikus vonásokkal jelenítik meg, és hangsúlyos tulajdonságaik elsősorban a szépség, jóság, továbbá a mese végéhez közeledve a háziasszony szerepkör betöltése kerül előtérbe (Szabó és Déri, 2021). A Disney ugyanakkor az idő előrehaladtával, meséiben az első korszaktól eltérő szerepekkel, tulajdonságokkal is illette a női főszereplőit. Habár észrevehető, hogy végig hangsúlyos marad a szépség fogalma a hősnő szerep

betöltésekor, idővel előkerül a bátorság, mint jellemvonás a karakterekben (Szabó és Déri, 2021). Továbbá kiemelendő, hogy a nemi szerepek modern verzió szerinti dolgozó nő – a Hercegnő és a Béka mesében – illetve a harcos női szerep – a Merida a bátor és Mulan mesékben – karakterek is megjelennek. A független, erős nő szerepeket pedig a Jégvarázs mese női főszereplői sugallják a nézőknek (Szabó és Déri, 2021).

III. Kutatási kérdések

Az olvasott irodalmak alapján elmondható, hogy a mesék döntő többségének jellemzője, hogy a női képek hagyományos módon való megjelenítése szerint épül fel, amely szerepkörből való kitörés retorzióval járhat a lány karakterekre nézve. Tehát az olvasott irodalmakra alapozva a mesék világa inkább a hagyományos női szerepeket helyezi előtérbe, amennyiben ez változik, akkor más féle sztereotípiában részesülhetnek. Ebben a mesekörnyezetben arra voltam kíváncsi, hogy amennyiben a lányok nem hagyományos nemi szerepek szerint felépülő történeteket is ismernek, amelyeken felnőttek, akkor milyen módon vélekednek a női szerepek megjelenéséről a mesékben. Észrevehető-e a modern gondolkodásmód, vagy ebben a mesei környezetben az elenyésző modern, nőket is előtérbe helyező mesék olyan kisebbségben vannak, hogy nem kapunk áttörő változást a passzív női szerepekkel kapcsolatban? Hozzá kell tenni ugyanakkor, hogy a női szerepekhez való viszonyulás nem csupán a mesei világon keresztül ér el a gyerekekhez, hiszen a család és egyéb szocializációs közegek és az ott jelenlévő légkör is nagy – ha nem nagyobb – hatást gyakorol rájuk, és a mesei ízlés lehet akár egy következménye az otthon jelenlévő gondolkodásmódnak. Mégis, ebből a kavalkádból kiragadva, a lányok mesékkel való kapcsolatán keresztül szeretném vizsgálni a kérdést.

A szakirodalmi háttér alapján a kutatási kérdésem a következő, két alkérdéssel kiegészítve.

1. A nem hagyományos nemi szerepek szerint felépülő meséket ismerő lányoknak mi a véleményük a mesékben megjelenő női karakterekről?

1.a Milyen tulajdonságokat tartanak fontosnak egy női szereplőben?

1.b Milyen szerepe helyezik a női karaktereket az általuk kitalált mesében?

IV. Módszertan

A kutatást interjúk módszerrel készítettem, összesen nyolc, 6-10 év kor közötti lánnyal beszélgettem. Az alapján a szempont alapján választottam ki őket, hogy ismerjenek és fogyasszanak olyan meséket is, melyekben a női karakterek is előtérben vannak, jellemzően alakítják a történetet, illetve nem csak a hagyományos nemi szerepek szerinti sztereotipikus tevékenységeket végzik el, tehát, hogy ők is aktívan jelenlenek meg. Továbbá az is a

szempontom volt, hogy amennyiben hagyományos meséket fogyasztanak, azokban az esetekben megbeszélésre kerüljön a mese felépítése, illetve a női szerepek megjelenése, valóságalapja. Mivel ez a kategória szigorú kritériumokra épül, úgy gondoltam, hogy a 6-10 év közötti korkülönbséget nem szűkítem tovább, annak érdekében, hogy megtaláljam a megfelelő interjúalanyokat. Bár első gondolatra soknak tűnhet a megadott négy év különbség, a résztvevő lányok érettségében és megfogalmazásukban nem vettem észre különösen nagy különbséget. A nagyobb gyerekek gyorsabban és összetettebben voltak képesek kifejezni magukat, de a kisebbeknél is logikus alátámasztást nyert gondolatuk, és nem illetődtek meg a visszakérdezéskor sem. Azt említeném meg különbségnek, hogy őket jobban kellett bátorítanom a beszélgetés kezdetén, de úgy vettem észre, hogy a beszélgetés folyamán ki tudták fejezni véleményüket.

A résztvevő gyerekek Budapesten és környékén élnek. Hólabda módszert használtam megtalálásukhoz. Ismerőseim révén, illetve a közösségi oldalakat segítségével kerestem fel őket. Az interjúalanyok között volt két testvérpár is, ahol az otthoni környezet hasonló hatást gyakorolhat rájuk, ugyanakkor az ezen kívüli környezetük (óvoda, majd iskola) eltérő befolyást nyújthat számukra, így nem feltétlen ugyanabban a közegben nevelkedtek minden szempontból, ugyanakkor talán az otthoni légkörnek lehet a legnagyobb befolyása a vizsgált szempontból.

Az interjúalanyokat jellemző táblázat a mellékletben található meg.

A gyerekekkel való interjúzás során a beszélgetés előtt minden esetben a szülőkkel egyeztettem a kutatásban való részvételről, illetve egy informált beleegyezési nyilatkozatban tájékoztattam őket kutatásom részleteiről, amit elolvasva a gyermekek szülei beleegyeztek az interjúk elkészítésébe. Az interjúk feldolgozásakor az anonimitás szabályai szerint a gyerekek nem saját nevükkel szerepelnek az elemzésben, továbbá nem lesznek beazonosíthatóak az elemzés által sem.

Az interjúk 2022 márciusában kerültek felvételre, személyes vagy online beszélgetés keretein belül. Összesen négy személyes, és négy online interjú alapján készítettem az elemzést. Az interjúk időtartama jellemzően 40-50 perc volt. Az interjúkat játékos beszélgetésnek terveztem, ahol a résztvevő gyerekek által ismert mesékről és az arról alkotott véleményükről beszélgettünk.

Az interjú felépítésekor is figyelembe vettem, hogy gyerekek lesznek az interjúalanyaim, akik nem feltétlen nyílnak meg hamar egy számukra idegen személynek, így az interjú első felében a kedvenc meséjükről, kedvenc szereplőikről kérdeztem őket, hiszen nekik ez ismerős témát jelenhet. A beszélgetés további részében a kedvenc, illetve nem kedvelt női karaktereikről is beszélgettem a gyerekekkel, továbbá különböző meséket is kértem tőlük, hogy találjanak ki.

IV.1. Hagyományos és modern mese definíciók

A dolgozat egyik fő eleme, az interjúk, továbbá azok elemzése, a hagyományos, illetve modern mesékre épül. A két mesetípusra ebben az alfejezetben egy rövid, a dolgozatban általam használt kategorikus leírást adok, amely a típusok további használatát, illetve értelmezését kívánja segíteni. A hagyományos mesei leírást olyan történetekre használtam, amelyeknek fő jellemzői inkább a férfi karakterek dominanciája, továbbá a női szereplők passzív megjelenése. Ezen kívül a női szereplőkre jellemző, hogy legfőbb erényeik közé a kedvesség, szófogadás, alárendeltség és a történettel való sodródás, annak alakításáért nem igazán tevékenyen hozzájáruló jellemvonások sorolhatóak.

A modern mesetípus leírást olyan történetekre használtam, amelyeknél azt gondoltam fontosnak, hogy a női karakterek is hasonló mértékű megjelenítésben legyenek reprezentálva, mint a férfi szereplők. Továbbá, hogy a nők is aktív szereppel rendelkezzenek a történet alakításával kapcsolatban, és az általuk elvégzett tevékenységek ne legyenek lekorlátozva a háznál elvégzendő munkára, vagy a gyermekneveléssel kapcsolatos tevékenységekre. Ezen felül, hogy jellemzőik se feltétlenül csak a sztereotipikus női vonásokkal legyenek körülírva, hanem egyéb tulajdonságokat is kapjanak. Illetve fontosnak gondoltam ebben az esetben azt is, hogy aktivitásuk kiterjedjen bármilyen számukra fontos tevékenységre, és azt ne a külső helyzetek határozzák meg.

A fogalmak körülírását az alábbi szakirodalmak segítségével alkottam (Kuykendal és Sturm, 2007; Nanda, 2014; Pálóczi, Nagy, 2017; Petres, 2015; Petres, 2020; Tóth et al, 2020;).

V. Szituációs tényezők

Az interjúkat befolyásolhatja olyan külső tényező, amelyek akár a gyerekekre is hatással lehetnek a beszélgetés során és a válaszadásukkor (Vicsek, 2006). Ezért ebben az alfejezetben pár szituációs tényezőt fejték ki, amelyek hatással lehettek a beszélgetésre.

Az interjúk fele szerencsés módon megvalósulhatott személyes beszélgetés keretein belül, ami előnyös lehet a gyerekekkel történő beszélgetéskor, hiszen így elképzelhető, hogy jobban meg tudnak nyílni, és a kezdeti izgulást könnyebben felválthatja egy könnyed beszélgetés. Úgy vettem észre, hogy a fiatalabb gyerekek jellemzőbben kezdetben jobban izgulnak, és nekik több időre volt szükségük a feloldódáshoz.

A személyes beszélgetéseket a gyerekek otthonában valósítottuk meg, ez bizonyult a legjobb módszernek, illetve így talán ők is otthonosabban érezhették magukat az interjú alatt, hiszen a megszokott környezetükben kerestem fel őket. Az online interjúk során is otthonról jelentkeztek

be a lányok, így minden esetben számukra ismerős helyen történt a beszélgetés. Ezáltal az lehet a következtetés, hogy az otthonos környezet hozzájárulhatott a nyugodtabb beszélgetéshez, ami hozzásegíthetett a könnyebb véleménykifejtéshez is.

Ahol volt rá lehetőség, ott egyedül, csak a gyerekekkel beszélgettem, annak érdekében, hogy a szülők vagy más ismerős ne legyen befolyással a válaszaikra, illetve, hogy saját véleményüket szabadon ki tudják fejteni. Ez az esetek többségében, összesen öt alkalommal sikerült is, három esetben azonban jelen volt a résztvevő lány anyukája is. Az egyik ilyen, személyes beszélgetéskor a kislány nagyon félénk volt az interjú kezdetén, és bátortalanul, halkan fejtette ki véleményét, ebben az esetben az anyuka jelenléte számára megnyugtató lehetett, és hozzájárulhatott a nyugodt és kellemes légkör megteremtéséhez, ami pedig az interjúalanyom határozottabb véleménykifejtéséhez vezetett. A beszélgetés kezdeti nehézségei hamarosan enyhültek is, és a kislány egyre önfeladtabban mesélt elképzeléseiről, véleményéről. Ebben az esetben az anyuka jelenléte kifejezetten előnyös volt, hiszen pozitív befolyással volt lányára és a közérzetére. Az itt jelen lévő anyuka nem szólt közbe az interjú során, csupán az elején tett fel bátorító kérdéseket lányának, amikor egy-két szavas válaszokat adott az első kérdéseimre. Az elemzésben az interjúalany Csenge névvel jelenik meg.

Egy másik beszélgetéskor is jelen volt a résztvevő kislány anyukája, amely interjú online került felvételre. Ebben az esetben inkább korlátozó tényezőnek éreztem az anyuka jelenlétét. Amikor úgy érezte, hogy lánya nem elég gyorsan válaszol a feltett kérdésekre, akkor párszor segítette a válaszadásban, illetve ötleteket adott neki, hogy miről beszélhetne. Ezért a résztvevő gyerek véleménye párszor háttérbe szorult, és az anyukája által felajánlott gondolatok alapján válaszolt. Ugyanakkor megemlíteném az is, hogy az interjú során a kislány félénk volt, és ez a félénkség a beszélgetés alatt alig csökkent, ezért az anyuka segítése érthető, mégis befolyásoló volt. A kislány ezen interjú alatt pár kérdésre nem is tudott konkrét véleményt adni, abban az esetben sem, ha anyukája nem adott neki ötletet a válasszal kapcsolatban, bár ez lehetséges, hogy betudható az online beszélgetésnek is. Csupán a beszélgetés vége felé éreztem, hogy picit nyíltabb lett a válaszokkal kapcsolatban való véleménykifejtésben. Az elemzésben ez interjúalany Edit néven jelenik meg.

Továbbá volt egy harmadik eset is, amikor szintén jelen volt az anyuka, ez az interjú is online történt. Ebben az esetben sem volt a beszélgetésre nézve negatív hatással a jelenléte. A kislánya félénk volt az elején, párszor nem értette a kérdést, ezért az anyuka ezekben az esetekben segített átformálni a feltett kérdéseket, úgy, hogy lánya megfelelőképpen tudjon rájuk választ adni. Tehát elmondható, hogy az anyuka szerepe itt is inkább pozitívan hatott a beszélgetésre. Azonban több olyan kérdés is volt ebben az esetben, amikor a kislány nem fejtette ki

véleményét, visszakérdezés után sem. Az interjú közben néha nem tudta megindokolni válaszát, és a kérdéssort is hosszúnak érezte. Ezt többször is jelezte, amiért az interjút végül is nem vettük fel végig. Az utolsó három kérdés maradt ki, az interjút a hagyományos és modern felolvasott mesékről való beszélgetéssel zártuk. Az interjúalany Kamilla néven jelenik meg az elemzésben.

VI. Az interjúkérdések bemutatása

Az interjúkérdések megtalálhatóak a mellékletben, ebben az alfejezetben részletesebb bemutatásuk és elmagyarázásuk következik, azzal kapcsolatban, hogy miért kerültek bele az interjúvázlatba.

Kedvenc mese és szereplő kérdéseket több ok miatt is megkérdeztem a gyerekektől, egyrészt, hogy számukra ismerős környezetben kezdjük az interjú kérdéseit, másrészt kíváncsi voltam, hogy milyen meseösszeállításokat szeretnek, milyen szereplőket kedvelnek, kiket gondolnak kedvenc karakterüknek, és azt milyen alátámasztásokkal teszik.

A nem kedvelt mesékre azért kérdeztem rá, hogy megtudjam, milyen kaliberű meséket nem szeretnek és milyen okokkal támasztják alá ezt a gyerekek. Továbbá a kérdést kiegészítve megkérdeztem tőlük azt is, hogy miképp alakítanák át ezt a mesét úgy, hogy nekik is tetszen. Ezek után a kedvenc női karaktereikről kérdeztem a gyerekeket, és arra voltam kíváncsi, hogy mit tartanak fontosnak a kedvenc szereplőjükben, illetve milyen tulajdonságokat rendelnek előtérbe velük kapcsolatban. Kiemeltem, hogy nem feltétlenül a kedvenc meséikből, hanem bármilyen általuk ismert meséből választhatnak kedvenc szereplőt. Továbbá arra is rákérdeztem, hogy van-e az interjúalanyban és a kedvenc szereplőjében közös tulajdonság, illetve amennyiben nincs, akkor miben szeretne hozzá hasonlítani.

A nem kedvelt női szereplőre is rákérdeztem, itt azt szerettem volna megtudni, hogy milyen szereplőtípusokat, karaktereket nem szeretnek és milyen tulajdonságokkal támasztják alá véleményüket. Itt is rákérdeztem arra, hogy ha változtathatnának ezen a szereplőn, akkor hogyan alakítanák át úgy, hogy nekik is szimpatikus legyen.

A következő kérdéssel azt érdeklődtem meg a gyerekektől, hogy milyen véleményük van a hagyományosabb, illetve a modernebb szerepben lévő női szereplőkkel kapcsolatban. Két vignette történetet meséltem el nekik, amelyekben a női szereplők eltérően viselkednek, bár hasonló környezetben vannak megjelenítve. A hagyományos mese alapjául a Walt Disney – Csipkerózsika (Clark, 1959), a modern mese alapjául pedig Kertész Edina – A lány, aki orvos akart lenni (Kertész, 2021) történeteket használtam. Mindkét történet a királyi családban játszódott és főszereplőjük a királylány volt. Az első történettel a hagyományos női szerepet volt célom megjeleníteni, ezért ott a királylányt passzív szereplőként jelenítettem meg, aki

inkább elszenvedi a vele történő dolgokat, minthogy aktívan tegyen a dolgokért. A történet szerint a királylányt féltették szülei a gonosz tündér átkától, így elvitték az erdőbe, ahol egy kunyhóban kellett élnie annyi ideig, amíg szülei úgy gondolták, hogy fennáll a rá néző fenyegetés, és a történet végén is az ő engedélyükre térhetett vissza lányuk a palotába. A kunyhóban a lánynak a tipikus, hagyományosan női ház közüli teendőkkel telt a napja, főzéssel mosással, takarítással. A második történettel a hagyományoknak ellentmondó, modernebb női szerepet volt céltom megjeleníteni, ahol a királylány aktívan tesz a célja elérése érdekében, és az őt korlátozó, hagyományos elveken alapuló szabályokat is áthágja annak érdekében, ha úgy látja szükség van erre. A történetben a királylány eldönti, hogy orvos akar lenni. A királyi család azonban nem elfogadó és támogató az ötletével kapcsolatban, a király megtiltja neki, hogy orvosnak tanuljon, arra hivatkozva, hogy a királylánynak nem ez a dolga. A királylány azonban ennek ellenére is kitartóan el akarta érni célját, ezért megszegve apja szabályát elkezdett tanulni az orvosi egyetemen, ahol belőle lett az első női orvos az országban.

A történetek bemutatása után a résztvevő lányokat arról kérdeztem, hogy mi a véleményük a főszereplő karakterről, illeltek-e hozzá az adott tevékenységek, el tudta-e érni a célját. Ezzel arra voltam kíváncsi, hogy mit gondolnak a hagyományos és modern női szerepekkel kapcsolatban, melyik történet tetszik nekik jobban, furcsálljak vagy rosszállják-e, ha egy lány áthágva a szabályokat, megvalósítja azt, amit szeretne.

A következő kérdéssel egy olyan feladatot adtam a kutatásban résztvevő lányoknak, amely arra a kérdésre irányul, hogy ők hogyan építenek fel egy történetet, milyen nemű karaktert illesztenek a főszerepbe, milyen tevékenységeket adnak a női szereplőknek. Arra kértem őket, hogy meséljenek el egy történetet, amelynek adott volt a helyszíne, ideje, illelve a szereplőinek a státuszai (például: főszereplő, gonosz szereplő és így tovább). Összesen két történet kitalálását kértem tőlük, az elsőben a hagyományos környezetet volt céltom megteremteni: a régi időkben, egy kastélyban és aranyerdőben játszódó mesét kértem; a másodikban a modern környezetet írtam körül: a mai időkben, a városban vagy iskolában játszódó történetre voltam kíváncsi. A szereplők pozícióját illelően mindkét esetben ugyanazokat a felhasználandó szerepköröket adtam meg, ezzel arra voltam kíváncsi, hogy változik-e a főszereplő neme, tevékenységei az eltérő környezetet illelően, illelve, hogy a női karaktereket máshogy jelenítik-e meg a gyerekek. Utolsó kérdésként pár, a mesékben megjelenő tipikus női szereplőről kérdeztem a lányokat, amikor arra voltam kíváncsi, hogy környezetben való megjelenés nélkül milyen külső és belső tulajdonságokkal jellemzik őket, illelve, hogy megjelennek-e a hagyományos szerepkörök szerinti jellemzők, vagy nem a tipikus tulajdonságok alapján írják le őket.

VII. Elemzés, eredmények bemutatása

VII.1. Kedvenc mesék

A résztvevő lányok döntő többsége olyan mesét mondott kedvencének, amelyeket elsősorban az izgalmas, kalandos jelzőkkel írtak le. Többen is, egy számukra izgalmas meserészletet említettek, amikor a kedvenc jelenetükről kérdeztem őket. Ezekben a megjelenő karakterek jellemzően érdekes és kalandos történeteken mennek keresztül, ahol aktív szerepet betöltve alakítják a mese folyását. Érdekes, hogy egyikük azt említette, hogy azt szereti a legjobban kedvenc meséjében, hogy a főszereplő lány magabiztosan viselkedik. Egy másik interjúalany így támasztotta alá, a kiválasztott kedvenc meséjét:

„Hát, mert nagyon izgalmas. A Sara az egyik szereplő, és ő mindig valamiket kitalál, hogyha valami baj van.” – Fruzi

Egyikük kedvence a Harry Potter könyvsorozat volt, amit azért szeret, mert izgalmas a története, ezen felül azt is kiemelte, hogy a könyvek írónőjét is kedveli, amit a következő véleménnyel támasztott alá:

„Én amúgy is szeretem J.K. Rowlingot, mert jók a könyvei. És én szeretem, mert ő akkor kezdett el írni, amikor még nem írhattak a lányok is, hogy ez így nekem egy úgymond példakép, és hogy ez nekem nagyon tetszik. Igazából nem író akarok lenni, de nagyon tetszik nekem, hogy fellázadt, igen.” – Julcsi

Kiemelkedőnek gondolom, hogy nem csak a történetet, hanem annak íróját is ismeri az interjúalany, és hogy az író nő írásért való harcolását ilyen pozitívan látja.

Pár interjúban a gyerekek kedvenc meséjüket illető véleményükben a női megjelenés nagy szerepet játszott, többen is a kedvenc meséjükből egy női karaktert választották kedvencüknek, vagy éppen az tetszett a kedvenc meséjükből, hogy a lány szereplő is bizonyos dolgokat tesz. Azonban volt több olyan válasz is – például a Rumini könyvsorozat – amelyben nem játszott női karakter kifejezetten nagy szerepet, ezt inkább a kalandos történet miatt kedvelték a gyerekek. Az interjúalanyok által említett kedvenc mesék jellemzése megtalálható a mellékletben.

A kedvenc meséből kedvenc karakternek hárman lány szereplőt említettek, ahol elsősorban azt emelték ki, hogy izgalmas dolgok történnek vele, okos vagy hogy hasonlít rájuk. Ugyanakkor olyan nem volt, hogy valaki csak fiú szereplőt említett volna kedvencének. Hárman állat szereplőt mondtak kedvencüknek, ebben az esetben az volt a fő érv, hogy vicces, illetve, hogy ügyes és jól tud verekedni. A többiek pedig több szereplőt is említettek kedvencüknek, lányt és fiút is, néha állatot. Ezekben az esetekben változatos érveket kaptak a kedvenc karakterek,

azonban nem tipikusan sztereotipikus jellemzőkkel támasztották alá az egyik vagy másik szereplő kedvelését. Egyikük azt emelte ki, hogy azért kedveli a női szereplőt, mert a női szereplő valójában nem az, akinek mondja magát, azonban a válaszadó interjúalanyom erre rájött.

„Hogy csak ő nemrég van itt, de mégis tudom, hogy ő kicsoda valójában. És ő is gonosz, csak tetteti magát. Igen, igazából, csak tetteti magát, mintha egy selyemmajom lenne, és a fekete szárnyú denevérek, azok meg a sötétet szeretik, és ezért kitalálták, hogy sötét legyen és legyenek vámpírok.” – Csenge

Ez a női szerep megjelenés párhuzamba vonható mesebeli boszorkánykép megjelenésével, amikor is, a női jellem egyféle démoni oldala mutatkozik meg a szereplőben, hiszen környezete nem tudja, hogy gonosz vagy kedves személyiség rejtőzik benne (Petres, 2017). Ugyanakkor figyelemreméltó, hogy a résztvevő hat éves lány, aki megemlített egy hasonló jellemű karaktert, rögtön kitért arra is, hogy a szereplő kifelé mutatott jellemvonása más is lehet a mesei valóságban.

A résztvevő lányok közül többen is olyan általuk nem kedvelt mesét említettek, amelyek számukra nem izgalmasak, és ha lenne lehetőségük megváltoztatni őket, akkor több kalandot, mozgalmasságot tennének a történetbe. Egyikük ezt említette meg az általa nem kedvelt, Kinizsi Pál mesével kapcsolatban:

„Hát például ezt a Kinizsi Pált. Meg legfőképpen olyanokat nem szeretek, amik ilyen nagy, ilyen harc és semmilyen lányszereplő nincs benne, meg semmilyen kaland, csak ilyen harcos.” – Zsóka

Majd, amikor megkérdeztem, hogy hogyan alakítaná át ezt a mesét, úgy, hogy neki is tetszen, ez volt a válasza:

„Hát úgy, hogy nincs sok verekedés benne, és hogy valahogy kalandosabb, és hogy több lányszereplő van benne. Hát mondjuk a lányszereplők is lehetnének ilyen főszereplők, hogy velük is történik valami kalandos, meg valami jó.” – Zsóka

Ezzel kapcsolatban elmondható, hogy számára fontos, hogy női karakter is jelen legyen a mesében, ezzel együtt az is, hogy annak története kalandos legyen. Érdekes, hogy ezt a kettő jelenséget együtt említi, amiből arra következtettek, hogy szerinte a női szereplők is élhetnek át kalandos jeleneteket. Ezen felül a két, hagyományos mesékben nem összepárosítható, mesebeli szereplő és tevékenység egyszerre való említése azt a következtetést vonhatja maga után, amiképp a mai mesevilágban a nemeknek nem tulajdonít beskatulyázott jellemvonásokat, a lányokat is el tudja képzelni aktív szerepben, cselekményalakítóként. Nagyon érdekes volt ezt a véleményt hallani, hiszen a szakirodalmi elemzések alapján a női szereplőknek még mindig

jelentős mértékben a passzív szerepeket tulajdonítják (Petres, 2015; Tóth és munkatársai, 2020; Pálóczi, Nagy 2017) ezért meghatározónak és jelentőségteljesnek értékelem, ha egy lány mesefogyasztó ezzel ellentétes véleményt fogalmaz meg.

VII.2. Kedvenc női karakterek

A résztvevő lányok kedvenc női szereplőinek való megemlésekor szinte mindannyian aktív női karaktereket emeltek ki, akik alakítják a történetet és van befolyásuk a többi szereplőre is. Többen is pozitív hangsúllyal emelték ki, és azzal is támasztották alá választásukat, hogy a kedvenc szereplőjük valamilyen módon harcol:

„Jól tud verekedni, meg ilyesmiket sokat csinálni.” – Csenge

„Azt, hogy ő egy harcos lány, és nagyon jókat csinál, meg nagyon szép.” – Magdi

„Az, hogy nagyon ügyesen tudsz kardozni.” – Dóra

Nagyon érdekes megállapítani, hogy több résztvevő lány is olyan tulajdonságokat emelt ki a kedvenc szereplőinek a jellemzői közül, amelyek sztereotipikusan nem feltétlenül a női jellemhez köthetőek a mesékben – mint például a kalandvagyó szerep (Petres, 2020) –, sőt, több közülük akár negatív jelentéssel is bír, amennyiben egy nő viselkedésére jellemző – mint például a feleselés (Kovács, 2007). A válaszukban a lányok viszont mégis pozitívnak értékelték ezeket a viselkedéseket.

„Hát, hogy ilyen jófej és megértő és hogy mindig így kitalál valamit, meg hogyha például veszekedések vannak, akkor nagyon jól azokat így meg tudja beszélni, meg kalandvagyó.” – Zsóka

„Nagyon okos. Hát sokat felesel. Én is kicsit ilyen vagyok. Szóval az is tetszik benne, hogy kicsit hasonlít rám. Ja még avval is hasonlít rám, hogy nem adja fel. Szerintem ez nagyon fontos.” – Julcsi

„Az, hogy ő okos, és mindent meg tud csinálni, amit akar, csak nehezen.” – Csenge

Ezek alapján elmondható, hogy a résztvevő lányoknak fontos, hogy olyan nők is meg legyenek jelenítve a mesékben, akik aktívan cselekszenek és a történetet befolyásoló, saját útjukat is alakító tevékenységekben szerepelnek. Páran a történet izgalmassága miatt is jó tulajdonságnak gondolták az aktív szerepüket. Nagyon érdekes eredmény, hogy a kutatásban részt vett lányok számára a kedvenc szereplőjük általában aktív, ezzel együtt számukra pozitív jellemvonásokkal rendelkező karakter volt, olyan esetekben is, amikor az sztereotipikusan nem felelt meg a nők jellegzetességeinek. Még inkább kiemelendő ez az eredmény abban a meséket övező környezetben, ahol – amint azt az előző fejezetek szakirodalmában olvashattuk – inkább a női karakterek passzivitása a jellemző. Továbbá az, hogy a résztvevő interjúalanyok az aktív, néha

már inkább sztereotipikusan a férfiakhoz köthető viselkedésmódokat úgy emelték ki, mint általuk szeretett és jónak látott tulajdonságok még inkább arra a gondolatra enged következtetni, hogy a kutatásban résztvevők számára nem meghatározóak a társadalmilag strukturált nemi kategóriák és a hozzájuk tartozó viselkedésmódok. Ezzel együtt kiemelendő, hogy nem ítélik el – sőt szorgalmazhatják is – a szakirodalomban bemutatott hagyományosnak mondható mesei árral szemben, ha egy nő olyan hozzá nem „illő” viselkedéseket tanúsít, mint például a harcolás, vagy a feleselés (Kovács, 2007). Azzal együtt is, hogy ezen tulajdonságok a hagyományos mesékben büntetendőnek titulálhatóak (Nanda, 2014).

Kiemelném továbbá egyikük válaszát, amely az interjúalany kedvenc nő nemű szereplőjének a tulajdonságainak fontosságára adott reakció volt:

„Hát szerintem azért, hogy ők is ugyanolyanok, mint a férfiak, szóval nekik is ugyanolyan lehet főszereplőségük egy mesében, nem csak azt, hogy ott ház körül valami munkálkodás van.” – Zsóka

Véleményem szerint ezzel az állítással az interjúalany egyenrangúvá emelte a női szereplők történetekben való megjelenését a férfiakéhoz képest, felhatalmazva őket az aktív – házon kívüli – cselekvésre is. Nagyon érdekes és fontos vélemény volt ez, hiszen a szakirodalmak is alátámasztják, hogy a gyerekek számára fontos kiindulópontot adhatnak a sztereotipikus (vagy éppen azzal ellentétes) képeknek való kitettség a jövőképükkel kapcsolatban, és hatást gyakorolhatnak rájuk saját képességeikről és lehetőségeikről való véleményükkel kapcsolatban is (Kuykendal és Sturm, 2007).

Továbbá kiemelném még egyikük válaszából azt, ahogyan leírta a kedvenc női szereplő segítőjét:

„Hát neki van egy segítője, akivel sokat tud gondolkozni, és ő mindig mondja, hogy te zseni vagy. És ezt szeretem benne.

- És ki a segítője?

-Johna. Ő egy fiú. Ha valamire nem, hogyha valamit nem tud a Zoé, akkor ő megmondja.” – Fruzi

Ebben a válaszban feltűnhet az a jelenség, hogy a lány főszereplőnek a fiú segítője mondja meg, a válaszokat, tanácsokat. A válasszal kapcsolatban az, hogy a lány van ebben az esetben is a főszerepben, egy pozitív jelenségnek mondható, továbbá az is, hogy a fiú szereplő inkább a háttérben van jelen és csak akkor segít, amennyiben arra rászorul a lány. Ugyanakkor felmerülhet az a gondolat, hogy amennyiben ilyenkor a fiú mondja meg a válaszokat, a lány nem feltétlenül kapja meg a lehetőséget arra, hogy elakadás esetén magának találja ki és oldja meg a problémát. Ez nem feltétlenül jelent rosszat és nem feltétlenül hordozza magában a női

szerepek háttérbe szorulását, jelentheti a férfiak által való női támogatást is. Mindazonáltal felmerülhet az a jelenség is, hogy a férfi megmondja a nőnek a választ, ami alapján viselkednie vagy gondolkodnia kell, amennyiben ő elakad.

A résztvevő gyerekek elsősorban a következő tulajdonságokat említették meg, amiket szívesen megtanulnának a kedvenc szereplőikről:

„Hát a kardozást.” – Magdi

„Hát, például ami nekem úgy nincs, az, hogy sokszor így nem állok ki másokért, csak a barátnőimért. Tehát aki nem barátom, azért nem fordulok így nagyon oda, hogy akkor kiállok érte.” – Zsóka

„Olvasni.” – Csenge

A kardozást általában a fiú szereplők szokták folytatni a mesékben, ebben az esetben kiemelkedő, hogy a lány interjúalany ezt a tevékenységet tanulná meg kedvenc női szereplőjétől. A többi tulajdonság közül a „kiállás másokért” jellemzőben véleményem szerint megjelennek a sztereotipikusan nőinek, illetve férfinak gondolt viselkedésmódok is, hiszen a segítségnyújtást és másokkal való törődést inkább a nők tipikus viselkedéseként szokta jellemezni a sztereotípiák, míg a kiállás inkább a „férfias” bátorsághoz köthető (Kovács, 2007). Tehát ebben az esetben nem mondható tipikusan az egyik vagy másik nem jellemzőjeként az adott viselkedésmód. Ugyanakkor, mint emberi tulajdonságok is értelmezhetőek, amelyek viszont nem függenek attól, hogy milyen nemű az adott illető. Az olvasás pedig mindenféleképpen egy tudást bővítő jellemző, amely független bármilyen nemű sztereotíp jellemvonástól.

A gyerekek a kedvenc női szereplőiknek a rossz tulajdonságait figyelembe véve elmondható, hogy ketten olyan tulajdonságokat említették meg, amelyeknek a racionálisabbá tételével kapcsolatban ajánlanának változtatást szereplőjüknek:

„Nem tudom, hogy túl harcias néha. Valamikor nem így kell elintézni a dolgokat.” – Julcsi

„Nem látja át a dolgokat” – Csenge

Ezek alapján tehát elmondható, hogy a válaszadó lányoknak fontos, hogy a női karakter is gondolkodjon, legyen racionálisabb, amely jellemzőkkel akár – mivel azok sztereotipikusan a férfiakhoz vannak besorolva (Kovács, 2007) – a személyiségük további síkjain emelnék a nőket egy szintre a férfiakkal.

Egy másik interjúalany a következőt emelte ki, rossz tulajdonságnak:

„Nem tud olyan jól megbízni az emberekben.” – Dóra

Ebben az esetben tehát éppen, hogy egy nőkre használt sztereotipikus jellemző, a naivitás (Kovács, 2007) ellentétje jelent meg, mint rossz tulajdonság. Ugyanakkor, mivel a

bizalmatlanság nem sorolható feltétlen egyik nem sztereotipikus jellemzőihez sem, értékelhető, a jellemvonás, mint emberi tulajdonság is.

Illetve volt egy alkalom, amikor az interjúalanyok inkább a tipikusan nőkre jellemző nem kedvelt jellemmel válaszolt:

„Rosszkezdű volt.” – Edit

Ebben az esetben, ha kedvességre és a rosszkezdűségre, mint egymás ellentétes párjaira gondolunk, akkor a válaszban a női kedvesség igénye merül fel, amely inkább sztereotipikus jellemvonásnak bizonyul (Kovács, 2007).

VII.3. Nem kedvelt női szereplők

A résztvevő lányok közül ketten nem tudtak olyan női szereplőt mondani, akit nem szeretnek, a többiek válasza változatos volt, illetve pár alkalommal észrevehetően olyan tulajdonságok is előtérbe kerültek, amelyek nem feltétlenül a sztereotipikusság vezérelte tulajdonságok intervallumlistáján mozogtak, hanem inkább, az alapvető emberi tulajdonságokhoz sorolhatóak be. Három interjúalany a következők miatt nem kedvelte az adott női karaktert:

„És egyszer, amikor a Geronimo menekül a metró elől, mert a metró megy magától, mintha a szellem irányítaná, akkor ő fogja magát és lefényképezi, hogy ő (női szereplő) megnyerje vele a versenyt. Hát nem kedves.” – Fruzsí

„A Dumbóban van pár nő elefánt, azokat nem szeretem, mert csúfolják Dumbót, azért, mert nagy a füle.” – Kamilla

„Philippa volt a neve és őt nem szerettem mert, csak magára gondolt.” – Edit

Ezek a tulajdonságok jellemzően olyan negatív jellemvonásoknak mondhatóak, amiket elsősorban a nőknek szoktak megemlíteni, hiszen a pozitív változatuk jelentősen nőkre használt sztereotipikus tulajdonságnak sorolható (Kovács, 2007). Ez a három interjúalany tehát elsősorban olyan negatív jellemzőket sorolt fel, amelyek, ha a nőkre jellemzőek, akkor sztereotipikusan a „büntetendő” kategóriába sorolhatóak. Mindazonáltal megemlítendő az is, hogy nem feltétlenül a tipikus mesebeli „rossz” karakterek jellemvonásait sorolták fel, tehát nem a gonosz, csúf jelzőkkel érveltek, és nem is a mesékben megjelenő tipikus női gonosz alakokat említettek meg. Lehetséges, hogy inkább, mint emberi jó vagy rossz tulajdonságok említették meg a felsoroltakat, ugyanakkor észrevehető a sztereotipikus kategória is benne.

Egyikük a következő mondattal érvelt:

„Hát például Hanna néni, ilyen nagyon ilyen szerelmi történetek, mindig új pasija van, és mindig, aki a pasija, akkor mindig vágyik utána, ha például nincs ott. És ezt nem annyira szeretem benne.” – Magdi

Ebben a válaszban a karakter éppen, hogy nagyon sztereotipikus módon viselkedik, hiszen nő léteire mindig a férfi párja után vágyakozik (Kovács, 2007). A résztvevő lánynak ugyanakkor épp ez volt az indoka, hogy miért nem szereti a karaktert, számára nem volt szimpatikus az, ahogyan mindig a férfiak után vágyott a női szereplő. Az interjúalany érvelésében észrevehető lehet a női önállósággal való szimpatizálás, illetve az a jelenség is, hogy a nők a férfiak nélkül is teljes értékű személyeknek számítanak. Ugyanakkor az idézetben éppen a sztereotípiákkal ellentétes viselkedésmód is fellelhető, hiszen tipikusan a férfiaktól szokott elfogadott lenni az, amikor egymás után ismerkednek meg társaikkal; a nőkkel szemben ezen kérdésben egy hatalmas előítélet van. Így az ezzel való nem egyet értés éppen, hogy a sztereotipikussággal köthető össze. Elmondható tehát összességében, hogy ebben az érvelésben nagyon érdekesen, egy sztereotipikus és egy azzal ellentétes vélemény is megjelenhet.

Egy másik interjúalany pedig a következőképpen vélekedett az általa egy bizonyos helyzetben nem kedvelt női szereplőről:

„Ott voltak a barátai, kiálltak egymás mellett, mentek volna. Mentek volna kiszöktek volna és ahelyett, hogy velük ment volna, nem azt mondta, hogy ő nem szeretne menni, hanem elbátortalanította őket és hogy ez nagyon nem tetszett nekem.” – Julcsi

Ebben a helyzetben a lány szereplő olyan szempontból mondhatni a nőkkel szembeni sztereotípiával azonos viselkedést tanúsított, hogy nem ment bele a kalandba, hanem a többiektől is elvette a bátorságukat. Így mondhatni eleget tett annak nőkkel szembeni elvárásnak, mely szerint a lányok a megfelelő viselkedéssel érhetnek el kívánságokat, illetve büntetésben részesülnek, amennyiben nem a „megfelelő”, számukra „előírt módon” viselkednek. Ezt Nanda (2014) tanulmánya is alátámasztja, mely szerint a mesékben is megjelenik egyféle figyelmeztetés, amely a lányoknak szól arra az esetre vonatkozóan, ha nem az elvárt viselkedésmód szerint jártak el. Az interjúalany válasza alapján tehát az a következtetés vonható le, hogy számára nem szimpatikus az a féle viselkedésmód, amikor a női karakter a sztereotipikus jellemvonásoknak megfelelően – ráadásul ezzel a többieket hátráltatva – cselekszik. A válasza alapján tehát elmondható az a következtetés, hogy számára nem szimpatikus az elvárások szerinti, sztereotípiákkal megegyező viselkedésmód, amely a meséket övező, szakirodalmi összefoglalóban felvázolt környezetben kiemelkedően pozitív jelentéssel bír.

Egy lány interjúalany pedig a következő miatt nem kedvelt egy női szereplőt, Fény Sebestyén barátját:

„A Fény Sebestyénnek a barátja, és ő is nagyon uncsi. Mert folyton ugyanazt csinálja.” – Magdi

A két jelző, amelyet ő használt a női szereplőre azt támaszthatja alá, hogy számára nem az a fontos, hogy egy női szereplő a hagyományos mesei környezetben – és a szakirodalmi összefoglalóban – ábrázolt és elvárt viselkedés szerint van megjelenítve egy történetben, hanem épp ezzel ellenkezőleg cselekszik. Kiemelendő, hogy az interjúalany ezek alapján szorgalmazza a női szereplők aktív megjelenését, illetve változatos tevékenységekben való részvételét, amely pozitív értékelést jelent, főleg az ezzel ellentétes mesei környezetben.

VII.4. Hagományos mesei környezet – megszokott történet a királylányról

A hagyományos mesei környezetben megjelenő hagyományos jellemzőkkel rendelkező női karakter, a királylány volt. A történetet elmesélve igazán érdekes eredmények születtek a szerepével kapcsolatban. Az interjúalanyok körülbelül fele aktív cselekvéseket társított a királylányhoz – még a hagyományos mesei környezetben való megjelenés ellenére is. Egyikük teljes mértékben aktívak sorolható, kalandos tevékenységeket sorolt fel a mindennapi cselekvéseihez:

„Szeretett kertészkedni, otthon lenni. (...) Akkor nem szeretett az erdőben lenni, csak akkor, amikor kirándult. Hegyet mászott.” – Csenge

Egy másik interjúalany hiányolta a szerinte szabadidőben végezhető aktív dolgokat:

„Hát mert én például nagyon nem szeretném, hogyha a szüleim nélkül kéne élnem, meg egész nap csak takarítanom kéne, meg főznöm, és nem tudnék így a szabadidőben kicsit mást csinálni. Hogyha az a lány lennék, hát például elmennék kirándulni, vagy olvasnék, vagy csak így dalolásznék, hogy valami kis szabadidő.” – Zsóka

Azonban érdekes eredmény született abból a szempontból, hogy – akkor is amennyiben a lányok nem szokványos királylányhoz kapcsolható tevékenységeket soroltak fel a mindennapi tevékenységeihez – szinte minden interjúalany azt válaszolta, hogy ezek a tevékenységek, amelyeket a királylány tett, nem illenek hozzá. A következő érvekkel támasztották ezt alá:

„Hát egy királynőnek szépen kell viselkednie és nem tornázhat.” – Magdi

„Szerintem hát, nem nagyon. Mivel egy királyi család lánya volt, és ők nem szoktak a kertben ültetni, meg locsolni nagyon, hanem azt inkább szolgálók végzik el, tehát igazából azok nem nagyon illettek hozzá.” – Dóra

„Hát, hogy nyilván kedves kedveskedés, és hogy ott ül a palotában, és először hozzák neki a reggelit felöltöztetik, vagy felöltözik, attól függ. Utána meg kimegy kocsikázni, vagy kimegy a kertbe, olvas, sakkozik.” – Julcsi

„Hát, ugye a királylányok, azok általában a kastélyukban meg a várukban vannak.” – Csenge

Ezek alapján megfigyelhető az, a mesebeli királylányoknál megfigyelt viselkedésmód, amelyet a hagyományos mesei környezetben jellemzően megjelenítenek ezek a karakterek. A válaszok alapján az is elmondható, hogy az interjúalanyaimnak elsősorban ez a féle, tipikusan passzív királylány szerep jut eszébe erről a karakterről, tehát befolyással lehetett rájuk a mese kerete. Ez az eredmény összefüggésbe állítható a Petres (2015) tanulmányával is, amely azt hangsúlyozza, hogy egy karakter megváltozásához annak környezeti változása is elengedhetetlen.

Azonban volt pár válasz, amely nem feltétlenül csak a tipikusan hagyományosan királylányokhoz illő tevékenységeket sorolta fel:

„Mert mondjuk olyan sportok, hogy ping-pong, az mondjuk illik. Ahogy ilyen, olyanok, hogy például úszás, vagy mondjuk úszni biztos, hogy úszik, de hogy nem ilyen versenyben, meg nem röpizik, mert ugye összepiszkolja magát, és szerintem nem annyira illik egy királylányhoz. Meg nem harci sportozik, tehát hogy azt így biztos, hogy nem. De attól függ, hogy milyen királyi családba született. Például vannak olyan királyi családok, ahol megtanítyák harcolni.” – Julcsi

Ebben a válaszban tehát megfigyelhető, hogy a válaszadó szerint királylányokhoz is illik valamiféle aktivitás – ebben az esetben a sport – ugyanakkor a szerint szelektált, hogy melyik passzolhat jobban a királylány karakteréhez, és inkább a nem sok aktivitást igénylőket sorolja hozzá. Illetve érdekes a válasz azon része is, amely szerint a királyi családok közül is van olyan szerinte, ahol harci sportokat tanulhatnak a gyermekek, ezzel szintén szakítva a hagyományos mesei környezet és a különböző viselkedések kapcsolatával. Ez alapján tehát elmondható, hogy számára nem feltétlenül mérvadóak a meséből ismert tipikus királylány jellegzetességek.

Ugyanakkor figyelemreméltó eredmény, hogy egyikük a királynőhöz kapcsolódó mindennapi tevékenységekhez a következőket sorolta:

„Például rendezni az ország dolgait, meg ilyesmiket. Ilyen hatalmas ünnepeket rendezni. És például, mondjuk, hogyha valaki mondaná, hogy neki az a királyság kell, hogy akkor most mit csináljon, hogy mondjuk kezdjen el harcolni, vagy pedig meneküljön ki a királyságból, akkor pedig odaad egy részt a királyságból, és a másik rész pedig marad az övé.” – Dóra

A válaszból az látszik, hogy az interjúalany számára a női uralkodóhoz is aktivitás, és uralkodás kapcsolódik, és nem csak a gyermekeivel való foglalkozást sorolja az elvégzendő dolgai közé. Ez egy kiemelkedő eredménynek számít, hiszen leggyakrabban az királyi családdal kapcsolatos mesékben a királynő vagy a passzívan megjelenő, gondoskodó anyuka szerepét vagy pedig az aktivitást reprezentáló gonosz uralkodónő szerepét kapja, de utóbbi esetben a sztereotipikus jellemvonások egy másik kategóriába vándorolnak át (Petres, 2015). Ezen válasz továbbá

párhuzamba állítható egy Gimesi Dóra által írt történettel is, amelyben hangsúlyos szerepet kap a királynő uralkodói szerepe és tevékenységei (N. Tóth, 2017).

Ugyanakkor több válaszban is megtalálhatóak voltak azok a jellemvonások, amelyek elsősorban a nőkkel szembeni sztereotípiákhoz sorolhatóak:

„Türelmes volt, nem ment vissza, mert kívárta, hogy visszamehessen” – Julcsi

„Például a szépséget, meg az okosságot meg az udvariasságot, kedvességet, ilyesmiket” – Dóra

„Hát mondjuk azt, hogy szép legyen, kedves” – Fruzsi

„Kedvesen bánik mindenkivel, meg szép” – Kamilla

Ezek alapján elmondható, hogy a résztvevő lányok többsége szerint a mesében megjelent tevékenységek inkább nem illettek a királylányhoz, és körülbelül az interjúalanyok fele sztereotipikus, hagyományos királylányhoz illő mesebeli tulajdonságokat sorolt hozzá passzolónak, ebben az esetben, amikor egy hagyományos helyzetű mesében kellett jellemezniük a királylány karakterét. Tehát rájuk hatással lehetett az, hogy a női szereplő ebben az esetben hagyományosabb környezetben jelent meg és ezáltal a jellemvonásai inkább hasonlítottak a sztereotípiák által nőknek tulajdonítottakhoz. Viszont érdekes, hogy a résztvevők másik fele – bár szintén nem királylányhoz illőnek titulálták a mesében felsorolt tulajdonságokat –, aktív megjelenést is tulajdonított a királylány, királynő szerepéhez.

VII.5. Hagományos mesei környezet – a királylány más szemszögből

A hagyományos mesei környezetben megjelent nem hagyományos jellemvonásokkal rendelkező női karakter szintén egy királylány volt, azonban rá nem a passzív szerep volt jellemző a történetben. A mesében a főszereplő királylány apja intelmei ellenére orvosnak tanult.

A legtöbb lány úgy véleményezte, hogy az orvoslás volt a királylány jó tulajdonsága, hiszen így embertársain tudott segíteni:

„Sok embert meggyógyított, más embereknek jót tett.” – Fruzsi

Ez a tulajdonság jellemezhető sztereotipikusan nőkhöz passzolónak is, hiszen elsősorban rájuk jellemző a másokon való segítség, illetve az empátia (Kovács, 2007).

Azonban többen megemlézték a kitartás, illetve bátorság jellemvonásokat is, mint pozitívumok:

„Hogy ő orvos akart lenni, és eldöntötte, hogy neki ez lesz a vágya, és ő már ezt fogja csinálni. És hogy azután sem adta fel, amikor az apukája mondta, hogy ezt ne csinálja, és utána is orvos lett belőle, és meg tudta gyógyítani az anyukáját és végül örültek is a szülei, szóval szerintem bátor volt és kitartó és végül jó lett belőle.” – Zsóka

Érdekes, hogy a lázadást, vagy szófogadatlanság jellemvonását a résztvevő lányok különbözőképpen értékelték. Páran ezt említették meg, amikor arról kérdeztem őket, hogy voltak-e rossz tulajdonságai a főszereplőnek:

„Csak megszegte, amit az apja mondott, de amúgy nem. Azért nem, mert ő orvos akart lenni és ez egy jó dolog és azért igen, mert az apukája azt mondta, és szót kéne fogadni.” – Edit

Ugyanakkor akadt olyan is, aki kifejezetten pozitívnak látta ezt a jellemvonást, amelyet magától említett meg:

„Ez jobban tetszett. Mert szerintem ez nagyon szép, hogy fellázadt itt.” – Julcsi

Páran nem véleményezték a királylány lázadását, ugyanakkor az, hogy többen is jónak gondolták ezt a cselekvést, egy pozitív eredményt jelenthet, hiszen a sztereotipikus jellemvonások szerint a lányoknak elsősorban el kell fogadniuk sorsukat, illetve a velük történő eseményeket (Petres, 2020), és negatívként van értelmezve, amennyiben aktívan tesznek a saját céljaik érdekében. Ebben a mesei háttérben ezért úgy gondolom, hogy igen nagy szerepe van annak, ha pozitívan van értékelve az, hogy a lányok is kiállnak céljukért, ami pár interjúalanyom válaszában vissza is tükröződött.

Illetve ehhez a történethez kapcsolódóan több résztvevő is aktív szerepben látta a királylányt, amelyet a következő érvekkel támasztottak alá:

„Olyan feladatokat, hogy elvégezte az orvosi egyetemet, ott nem tudom, mit kellett csinálni. Valami orvosi valamit, és úgy meg felnőtt, és akkor be kellett valahova pályáznia, hogy elérje az álmát.” – Zsóka

„Mondjuk, az jobban illett volna hozzá, ha ő, ha inkább kutatott volna, az jobban illett volna. Dínócsontot! Mert az úgy izgibb szerintem.” – Csenge

Ezen válaszokon keresztül tehát a nő saját céljaiért való aktív cselekvés, mint pozitívum kerül kiemelésre a résztvevők által.

Kiemelném ezen felül az egyik interjúalany válaszát, a lányok és a tanulás kapcsolatáról:

„Ezt még mindig nem értem, hogy miért van az a szabály, hogy nem tanulhatok régen a lányok. Mert ugyanolyan jogoknak kellene, hogy érvényesek legyenek a lányokra és a fiúkra is, és hogy ugyanazokat tudják csinálni. És hogy szerintem ez így a jó.” – Julcsi

Válaszában megjelenik a férfi-női egyenjogúságnak is a kérdése, amely nagyon becsülendő, és kiemelkedőnek gondolom, hogy egy tíz éves lánynak ilyen érett véleménye van a témáról.

Végül a két általam mesélt történettel kapcsolatban a felől érdeklődtem, hogy a gyerekeknek melyik tetszett jobban. Többen is a második történetet favorizálták, amelyet úgy értékelték, hogy izgalmasabb volt az elsőnél.

VII.6. Saját mesék kitalálása

A hagyományos mesei környezetben, a gyerekek által kitalált történetekben jellemzően a főszereplő női karakter volt, aki az esetek felében – összesen két alkalommal – aktív szerepet töltött be, alakította a meseszálakat.

„Iskolában szeretett volna tanulni, de nem engedték a szülei, mert magántanárhoz akarták íratni, meg nem engedték, és a lány akkor is el akarta érni a célját, és elment, elszökött otthonról, amihez kellett neki egy segítőtárs.” – Zsóka

A másik ilyen esetben az interjúalany egy által ismert mesét mondott el, nem olyat, amelyet ő talált ki:

„Ezt hallottam a hangos mesék között, hogy volt egyszer egy királyság. És ott, volt a királynak tizenhárom lánya...” – Dóra

Ebből a válaszból is látszódik, hogy a gyermekmeséknek milyen nagy hatása is van a gyerekekre, hiszen amennyiben meg volt adva egy bizonyos történeti struktúra, az interjúalany egy számára már ismerős mesével kereste annak összepárosítását, hasonlóságát.

Az esetek másik felében, bár női főszereplő volt, nem kapott nagy szerepet a történet alakításában. Az egyik női főszereplőre inkább a sorsát elszenvedő szerep volt jellemző:

„A királynő férje meghalt és ehelyett jött egy mostohaapa és akkor neki nem tetszett a két kutya, szóval elküldte őket a lánnyal együtt és nem tudta a lány, hogy hova mennek két kutyával, szóval elkezdtek világgá menni” – Edit

Ezek alapján elmondható, hogy a hagyományos mesei háttér a főszereplő személyét illetően pár alkalommal nem feltétlenül gyakorolt hatást az interjúalanyok felére, hiszen női szereplőket tettek meg annak, ezen felül ketten igencsak aktívan ábrázolták őket. Ugyanakkor az, hogy nőnemű karakterről volt szó, az esetek másik felében a passzivitást tükröző szerepet jelenítette meg, ezáltal ezekben az esetekben a hagyományos keretnek ebből a szempontból befolyása lehetett az interjúalanyokra. Egy esetben továbbá a mesét kitaláló lány szerint annak főszereplője, az aktívan cselekvő lány szorult segítségre, amely egy érdekes meglátás.

A többi interjúalany férfi főszereplőt helyezett meséje középpontjába, összesen hárman tettek így. Ugyanakkor érdekes eredmény, hogy ezekben az esetekben kétszer is ezeken a fiúkon kellett segíteni, amely nem feltétlenül jellemző a hagyományos mesék férfi szereplőire. Egyikük történetében például a főszereplő fiút kellett kiszabadítani:

„Akkor felkapta az a gonosz lélek, és elvitte mélyre az erdőbe (...) körbeállták a házat, és amint kijött az a gonosz lélek, nem engedték szabadulni utána, amikor felkapták a hátukra és elvitték, messze, nagyon messze, addig a kutya kiszabadította a barátját.” – Julcsi

Tehát elmondható, hogy ebben a történetben a fiú főszereplőt vitte el a gonosz lélek, aki – megeshet, hogy naivsága miatt – nem ismerte fel a veszélyhelyzetet, így a gonosz el tudta rabolni. Ebből a szempontból ő nem mondható a tipikus férfi karakternek, hiszen a szakirodalom alapján a naivság, illetve segítségre szorulás inkább a női karaktereket szokta jellemezni (Kovács, 2007; Petres, 2015).

Egy történetben a hagyományos, aktív férfi főszereplő jelent meg, aki a történetben többek között be akarta bizonyítani, hogy ő a legokosabb. Továbbá egy női karakter is, aki kedvessége miatt segített a fiún:

„Mert ő nagyon kedves volt és mindenkinek segített, aki rászorult.” – Magdi

Ebben a történetben tehát az interjúalany jellemzően a hagyományos férfi-női szereposztás szerint alkotta meg a karaktereket.

A hagyományos mesei környezetről tehát elmondható, hogy a karakterek nemét illetően többször jelent meg főszereplőnek női, mint férfi szereplő, továbbá olyan alkalom is akadt amikor aktív női főszereplő volt a mesében. Pár alkalommal azonban, bár lány volt a főszereplő, mégis passzív szerepet vett fel, és a hagyományosnak mondható, engedelmes, visszahúzódó szerepet öltötte magára. A szereplőkre jellemző tulajdonságok nem a sztereotipikus vonalat erősítették meg, a mesében a férfi főszereplő is bajba került, és nem volt tipikus hős szerepben lévő fiú sem a történetekben. Abból a szempontból hatást gyakorolhatott a gyerekekre a hagyományos mesei környezet, hogy ebben az esetben többen is férfit tettek meg főszereplőnek, illetve megjelent a passzív női karakter is. Azonban a szereplők viselkedésére már nem terjedt ki ez a hatás.

Nagyon érdekes eredmény, hogy amikor a lányokat a modern mesei környezetben való történet kitalálására kértem, mindegyikük női karaktert jelenített meg főszereplőnek. Ugyanakkor ezen belül eltérő jellemvonásokat adtak nekik, volt példa inkább hagyományos, illetve aktív ábrázolása is.

Az inkább hagyományosabb szerepek szerint a következő tevékenységeket tulajdonították a főszereplőiknek az interjúban résztvevők, illetve ezekben a történetekben jellemzően passzív szereplőként jelentek meg a női karakterek:

„A szegény lány pedig mindig mosnia kellett, meg mindenféle, például soha nem lehetett szabadideje, soha nem csinálhatott semmit, csak ezeket a házimunkákat. A királylány pedig mindig csak így lustálkodott, és mindent csinált, ott mindent megengedtek neki is a szülei.” – Zsóka

„Volt egy lány, aki nagyon szeretett kirándulni, egyik nap találkozott egy hatalmas lénnel, az azt mondta, hogyha odaadod a kulacsodat, akkor nem eszlek meg. A lány odaadta a kulacsot, aztán tovább ment, a pók pedig elment.” – Dóra

A történetben a lány félénknek és ijedősnek tűnik, aki engedelmeskedik a hatalmas lénynek, és odaadja neki a kért tárgyat. Ez alapján inkább a nőkhöz sorolt sztereotipikus megjelenítéssel hasonló jellemvonások tükröződnek vissza a történet alapján (Kovács, 2007). Hiszen a lány inkább engedelmesen odaadta a szeretett tárgyát, minthogy például megküzdjön a lénnel.

Az aktív női főszereplőknek sokszínű oldalai voltak a történetekben:

„A városban volt egy olyan szobor, ami egy ilyen huszárt ábrázolt, és egyik nap odajött egy ember, egy lány, aki meg akarta nézni a szobrot (...) De az ember nem félt a sárkányoktól, ezért fogta magát és felvett egy követ és megütötte vele a sárkányt és a sárkány visszaváltozott szoborrá.” – Csenge

Bár az ember kifejezést gyakran a férfi szinonimájaként tekintjük, és használjuk, ebben az esetben az ember inkább, mint emberi lény, személy jelentik meg, hiszen az interjúalany már az elején is úgy hivatkozik rá, hogy az ember egy lány. A története végén vissza is kérdeztem rá, amikor bebizonyosodott, hogy valóban női szereplő volt ebben az esetben, és ő is változtatta vissza szoborrá a sárkányt. Talán már csupán ebből a megszólításból is látszódik, hogy az résztvevő lány mennyire nem a megszokott nemi szerepek mentén gondolkodik, hiszen a mindennapi életben – mintegy íratlan szabály szerint – ember megszólítás férfival való azonosításával szemben, ő ebben a történetben a női szereplőt hívta így.

Egy másik kiemelendő epizód a következő, amely egy olyan történetből származik, ahol a női főszereplő tesz-vesz, mindennel foglalkozik és nagyon sok helyen megfordul, hogy elérje célját:

„Amikor meg vége volt a napnak, akkor nem hazaindult, hanem az egyik házban volt egy fiú, aki tetszett neki, és akkor bekopogott oda, és a fiú is szerelmes volt belé, úgyhogy férj és feleség lettek, és mind a ketten a lány házában laktak.” – Magdi

Azért kifejezetten pozitív ez a történet, mert pont egy olyan társadalmi elvárás teljes megfordítását írja le, mint a lánykérés, amelynek már a nevében is benne van, hogy a férfi kéri meg a nőt, hogy házasodjanak össze, ezzel lealacsonyítva a nő önállóságát. Ebben a történetben ugyanakkor a házasság elsősorban női kezdeményezésre történik, ezzel is felborítva azt a sztereotipikus megközelítést, hogy a nő nem irányíthatja sorsát, illetve, hogy neki csak el kell fogadnia a vele történő eseményeket (Petres, 2020).

A kutatásban résztvevő gyerekekre jellemző volt, hogy a modern mesei keretben a főszereplő női karaktereik szinte mindig aktív szerepet töltöttek be, kivétel ez alól két történet. Továbbá a

női főszereplő, gyakran kapott olyan történetalakító cselekvéseket is, amikor például egy számára rosszul eső szituáció javításán dolgozott, vagy egy neki fontos, és általa kigondolt cél elérésében tevékenykedett:

„...és ezért az a tanár nagyon megharagudott az egyik kisgyerekekre, és a Zoé és a Janka együtt fölszaladtak az igazgatóhoz, és azt mondták, hogy és elmondták, hogy a tanár mit csinált.” – Fruzsí

Ezek a jelenetek nem csupán a női aktivitást, de a velük történő események elfogadását – vagy éppen megkérdőjelezését – is jelenthetik, megcáfolva azt, a szakirodalomban megjelenő női jellegzetességet, amely szerint a női karakterek elfogadják a rájuk váró eseményeket (Petres, 2015; Petres 2020). Kiemelném továbbá, hogy a gyerekek által írt történetekben csupán három alkalommal jelent meg fiú szereplő, aki egyszer a gonosz szerepét, egyszer a segítségre szoruló szerepét töltötte be, egyszer pedig úgy is lehet fogalmazni, hogy az esemény passzív elfogadját – amikor a lány kopogott be hozzá a házasság kérdésével.

Összességében a gyerekek mesealkotásával kapcsolatban elmondható, hogy a hagyományos mesei környezetben férfi főszereplő karakterek is megjelentek, míg a modern környezet csupa női főszereplőt hozott magával. Mindezzel együtt, a második esetben jóval jellemzőbb volt a női szereplők aktivitása is – a történetek több, mint felében így jelent meg a főszereplő lány.

VII.7. Karakterek jellemzői

A gyerekektől végül bizonyos női szereplőtípusokhoz kértem általuk gondolt jellemzők csatolását. A boszorkány karakterét főként a mesékben megjelenő hagyományos boszorkányképpel azonosították, akinek bár aktív szerepe van, mégis a többi emberrel gonoszul viselkedik. Egy lány volt, aki szerint a boszorkány lehet kedves is, ugyanakkor csak bizonyos szereplőkkel:

„Gonosz, és mindig van egy segítője, legfőképpen a macska, és közben pedig kicsit jószívű ilyen mágikus és rejtélyes talán. Hát nyilván, akik még sok ilyen boszorkányok, velük biztos kedves” – Zsóka

Külső megjelenésére a legtöbb résztvevő szerint jellemző a bibircsók, illetve a sötét színű ruhák viselése.

A királylány szereplőre nagyon megosztott válaszok érkeztek, páran a tipikus, sztereotípiák által övezett mesei megjelenés alapján definiálták őt:

„Szorgos, jószívű, ügyes, elszánt” – Julcsi

„Elkényeztetett, ilyen nagyon-nagyon szép nagy rózsaszín ruhában van, koronával a fején, mert mindig ilyen fonásban van a haja. Mindent megkapott és én már nem is vágyott másra, nagyon jó élete van.” – Zsóka

„Hát ő mindig olyan szép, meg kedves, meg segítőkész.” – Edit

Ugyanakkor volt egy lány, akinél teljes mértékben ennek az ellentétje volt megfigyelhető, aktív szereppel és nem hagyományos megjelenítéssel azonosította a királylányt:

„Szokott kirándulni. Van egy hosszú ujjú, még egy farmer.” – Csenge

Illetve páran a szép, rózsaszínnel dominált megjelenésű külsőhöz nem hagyományos szerepet társítottak:

„Királylánynak az volt a jó, amikor csinálhatott mást is, nem csak ülhetett.” – Magdi

Elmondható tehát, hogy a válaszok alapján a lányok a királylányhoz vegyesen társították a hagyományos, mesékben megszokott róla alkotott képet, illetve az aktív cselekvő szerepét is, azonban a kinézetet illetően inkább a rózsaszín, habos-babos ruhák voltak jellemzőbbek.

A mostohaanya szereplőt a gyerekek leggyakrabban a gonoszszággal azonosították, illetve a lustaság, és kreativitás is megjelent pár válaszban. Külső megjelenésére vegyesen érkeztek szép és csúf leírások is. Ezek az eredmények párhuzamba állíthatóak Nanda (2014) tanulmányában olvasottakkal, amely szerint ez a karakter elsősorban a gyerekek által is leírt, visszataszító jellemvonásokkal szerepel a mesékben. Érdekes, hogy volt egy lány, aki párhuzamot vont a mesebeli és a való életben megjelenő mostohaanya között:

„Van egy ilyen film is, amiben a mostohaanya parancsolgat, és vannak mostohatestvérei, és velük elmegy mindenhova, és a lány pedig otthagyja egyedül, hogy ő csinálja a házimunkákat, és legfőképp, szerintem ő is ilyen gonosz, de barátnőmnek van mostoha anyukája, aki tök kedves.” – Zsóka

A jó boszorkány szerephez a résztvevők jó tulajdonságokat rendeltek, továbbá többen is a kedvességet, segítőkészséget emelték ki jellemzői közül.

„Ő nem gonoszkodik, hanem kedves dolgokat csinálni, megmenti a többieket.” – Csenge

Az eredmények alapján tehát, amennyiben egy boszorkány mellé a „jó” jelző is használva van, akkor a lányok elsősorban más tulajdonságokkal asszociálták a szerepét, a „hagyományos” boszorkány szerepéhez és tulajdonságaihoz képest.

Az öregasszony elsősorban a kedves, gondoskodó jellemvonásokat kapta a gyerekektől, ugyanakkor volt olyan amikor páran gonosznak írták le, azonban ezt helyzetfüggővé tették.

A mátká, azaz menyasszony szerepét leggyakrabban sztereotipikus kedves vonásokkal ábrázolták az interjúalanyok, gyakran úgy, mint akit a házasságkötés boldoggá fog tenni. Ezekben az esetekben gondolhatunk arra, hogy a nőt a férfitől való függése, hozzá való

kapcsolata határozta meg elsősorban (Tóth et al, 2020). Ugyanakkor kiemelendő, hogy pár esetben a lányok azt is megemlézték, hogy a menyasszonynak nem feltétlenül van kedve a házassághoz:

„Hát hogyha a férfi megy hozzá a menyasszonyhoz, akkor általában kedves is, meg nem is, de szerintem akkor nem olyan kedves, de hogyha viszont a menyasszony megy hozzá a férjéhez, akkor viszont kedvesebb.” – Edit

Ebben a válaszban a résztvevő rámutatott arra, hogy a menyasszony a mesékben nem feltétlenül adhatott véleményt, visszajelzést a házassággal kapcsolatban.

Érdekes volt, hogy amennyiben a gyerekek kontextus nélkül gondolkodnak egy-egy szereplőről, akkor milyen tulajdonságokat sorolnak hozzájuk. Ezekben az esetekben többször megjelent a mesebeli hagyományokat övező viselkedés a szereplő jellemzésekor, elsősorban a boszorkány szerepkörnél, hiszen akkor szinte minden résztvevő a gonosz boszorkány tulajdonságait sorolta hozzá, azonban ettől eltérőket mondott a jó boszorkány karakterhez. Ez az eredmény párhuzamot mutathat a boszorkányképről alkotott mesebeli megjelenítéssel, amely Petres (2017) szerint elsősorban a gonosz, aktívan cselekvő női szereplőt jelenti. A menyasszonyról való gondolkodás ugyanakkor nem feltétlenül hozta magával a mesebeli „boldogan éltek, míg meg nem haltak” jellemzőt, hiszen páran arra is kitértek, hogy a lány karakternek nem feltétlenül van kedve a házassághoz. Azonban itt is megfigyelhető volt, az a féle boldogság, amelyet a férfitől való függésnek lehetne tulajdonítani, a Tóth és munkatársai (2020) tanulmány szerint.

VIII. Konklúzió

Összefoglalva tehát elmondható, hogy a résztvevő lány interjúalanyoknak bizonyos esetekben határozott véleménye volt a mesebeli női szerepeket övező jellemzőkről, illetve, többen is kiemelték válaszaikban a női önállóságnak, egyenjogúságnak, aktív cselekvésnek fontosságát is. Igazán érdekes, hogy már ebben a korban is volt, aki kiforrott véleményt alkotott a témáról, míg mások inkább a jellemvonásokkal, illetve szerepkörbe való helyezéssel foglaltak állást a kérdésekben. Az egyik, tíz éves, interjúalanyunk nagyon fontosak lehetnek a nők jogai, hiszen több kérdésnél is kifejtette az ezzel kapcsolatos meglátásait. Egy másik, hatéves, interjúalany pedig sokszor a saját elképzelései által olyan válaszokat adott, amelyre nem – vagy csak minimális mértékben – volt hatással a részemről felvázolt mesei környezet. Tehát neki is gyakran határozott véleménye volt a karakterekről függetlenül a meséket övező jelenségekről. Az, hogy mindegyik interjúalany mozgalmas történeteket sorolt kedvencének, továbbá többen is női, pár estben aktív, szereplőt választottak kedvencüknek – ezen felül senki sem választott

férfit – arra enged következtetni, hogy a lányok számára fontosak voltak az eseményekkel teli történetek, továbbá az is, hogy ezeknek a jeleneteknek női szereplők is legyenek részesei. Előbbire az is utalhat, hogy a nem kedvelt meséiket izgalmasabbá írták volna át, hogy tetszenek nekik. Elképzelhető az is, hogy mivel ők maguk is az izgalmas történeteket szerették, ezért – akár ebből kiindulva – hasonló tevékenységekben jelenítették meg az általuk mesélt történetben a karaktereket. A kedvenc női szereplőkkel kapcsolatban szintén hangsúlyt kapott az aktív, cselekményalakító szerep, továbbá igazán érdekes eredmény született a sztereotipikusan rossz besorolásban részesülő női jellemvonásokkal kapcsolatban is – mint például a lázadás – amelyek több résztvevő szemében is pozitívan voltak értékelve. Kifejezetten érdekes eredmény ez azzal, a Nanda (2014) által említett jelenséggel szemben állást foglalva, mely szerint a mesei történetek gyakran figyelmeztetéseket tartalmaznak a lányok számára egy nem előnyös, és támogatott viselkedés folytatásával kapcsolatban, amely a mesékben akár retorzióhoz is vezethet.

A hagyományos történetben megjelenített királylány szerepét a résztvevők körülbelül fele aktívan látta vagy azzá formálta át a beszélgetés során. Ez a jelenség arra enged következtetni, hogy ők, függetlenül a mesét övező környezettől, bizonyos – ez esetben aktív – jellemvonások mentén gondolkoztak a női szereppel, szereplőkkel kapcsolatban, és nem feltétlenül volt rájuk befolyással a mesei tipikusság, megszokás, amely a királylányokat inkább a háttérben, jeleníti meg. Azonban másik részük ebben az esetben tipikusan női jellemvonásokat illesztett a lány szereplőhöz – például passzivitást, visszahúzódnó és kedves jellemvonásokat, továbbá itt megjelent a férfi, mint főszereplő is, amely a mesei környezet és az abba tipikusan illő szereplők és viselkedési módok kapcsolatát jelentheti. Így ebben az esetben nagyobb hatással lehetett a résztvevőkre a megadott mesei környezet. Elképzelhető, hogy ezek a hagyományos, akár népmesei, megszokott szereposztásnak és tipikus karakteri jellemzőknek lehet a hatása, amelyről Petres (2015) is említést tett. E szerint amennyiben a karakter környezete nem, vagy nem megfelelően reagál annak szerepváltozására, akkor a karakter benne ragadhat a számára előírt szerepben, függetlenül a változásra valóigényétől. Az eredmények esetében ezért akár párhuzam figyelhető meg a hagyományos mesei környezet és az interjúalanyok fele által hagyományosabb női szerepkörbe való sorolás tekintetében, hiszen ez esetben a környezeti hatások tovább terjedhettek a királylány viselkedésére is.

A modern mesei környezetben, a hagyományoshoz képest többször jelent meg az aktív nő szerepe, amely arra enged következtetni, hogy a mesei keretek bizonyos mértékben korlátozhatják a gyermekek képzeletét. Hiszen a hagyományos környezetben kevésbé, míg a modernben inkább megjelentek az aktív női szerepek is. A modern történet értékelésében pár

alkalommal megjelent a gyerekek részéről a királylány támogatása, a vele való egyetértés, ugyanakkor volt olyan is, aki említést tett arról, hogy szót kellett volna fogadnia apjának. Ebben a pár esetben a hagyományos mesei környezeten kívül, esetleg a férfi dominancia – női alárendeltség is megjelenhet Petres (2020) alapján, vagy a szülőnek való szófogadási kötelezettség is N. Tóth (2017) tanulmánya szerint. Azonban azokban az esetekben, amikor az interjúalanyok szorgalmazták a királylány döntését, éppen, hogy a női dominancia és ezzel együtt annak támogatása jelenhetett meg, ami pedig ellentétes véleményt foglal az előbb említett tanulmányoktól. A kutatásban résztvevő lányok legtöbbször – mivel az orvoslásról volt szó – úgy véleményezte, hogy jó dolog az, hogy orvosnak tanult a főszereplő lány, hiszen így másokon tudott segíteni. Ebben az alátámasztásban azonban észrevehető az a féle sztereotipikusság, amely szerint a nőknek a másokról való gondoskodás, kedvesség, együttérzés a feladatuk (Kovács, 2007). Tehát az, hogy a modern mesében más tevékenységeket, például a szófogadatlanságot, majd orvosnak tanulást, pozitívan véleményezték az interjúalanyok, elképzelhető, hogy csupán a végső jó kimenetele miatt volt, és nem feltétlenül azért, mert így a főszereplő a saját, fontosnak érzett célját érte el. Továbbá az, hogy a saját mesék kitalálásánál mindkét esetben – de főként a modern környezetben többször aktívan cselekvő – női szereplő is megjelent, arra az eredményre enged következtetni, hogy a résztvevő lányoknak egy olyan jellegzetes mesetípusoktól való független véleménye van, amely akkor is megjelent, amikor konkrét szituációkban kellett véleményt alkotniuk.

Tehát elmondható, hogy az interjúalanyok meseismeretére vonatkozó jellegzetességek – amelyek az aktív női főszereplő, nem hagyományos szerepekben való megjelenítése voltak – több esetben is visszatükröződtek a válaszaikban. Elsősorban a modern környezetben való mesekitaláláskor, illetve a kedvenc mese és kedvenc női karakterek említésekor. Nagyon érdekes eredmény, hogy a résztvevő lányoknak összességében inkább pozitív véleményük volt a nem hagyományos női szerepeket illetően is, továbbá, hogy a mesékben megjelenő női aktivitást is pozitívan értékelték. Legfőképp azért érdekes ez az eredmény, mert a szakirodalmak alapján, a női szerepeket nem szokták ennyire modern szemléletben megjeleníteni a szereplők, illetve, ha van is ilyen mese, akkor is más dimenzióba vándorol át a velük szembeni sztereotipikusság (Petres, 2015).

Ezért az eredmények jelenthetik, hogy a szocializációnak és ezzel együtt a mesei környezetnek – amiben felnőnek a gyerekek – is valóban nagy szerepe van az életszemléletük kialakításában. Hiszen az általam választott interjúalanyok olyan kritériumoknak feleltek meg, amelyek kevés gyerekekre voltak jellemzőek, ezáltal egy szűk réteget megjelenítve a társadalomból, és is nem

feltétlen tipikusnak mondható válaszokat adtak. A mesebeli szereplők és tevékenységek párosításai pedig megerősítik a mesék fontosságát, hatását a gyerekekre nézve, hiszen a mesei környezet befolyást gyakorolhatott képzelőerejükre. A kutatási eredmények tehát a reménysugarai lehetnek a lányok önbecsülésének, illetve önállóságának az aktív cselekvés szempontjából, hiszen a mesék is nagy hatást gyakorolhatnak a gyerekekre, továbbá a női szerepekről való gondolkodásukra. Ugyanakkor a csekély számú témába illő mesét figyelembe véve indokoltnak tartom, hogy több lányoknak szóló mesével is segítsék elő, a női aktivitás, önállóság fontosságát, illetve sztereotípiáktól való mentességet.

IX. Irodalomjegyzék

- Aronson. E., (2001). A társas lény. KJK- KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft. Budapest.
- Clark, L., Geronimi, C., Larson, E., Reitherman, W., Luske, H., (Directors). (1959). *Sleeping Beauty*. [Film] Walt Disney Productions.
- Cole, M., és Cole, S., R., (2003). Fejlődéslélektan. Osiris Kiadó. Budapest.
- Giddens, A., (2008). SZOCIOLÓGIA. Második kiadás. Osiris Kiadó. Budapest
- Golden, J. C., Jacoby, J. W. (2018). Playing princess: Preschool girls' interpretations of gender stereotypes in Disney Princess media. *Sex Roles: A Journal of Research*, 79(5-6), 299– 313.
<https://doi.org/10.1007/s11199-017-0773-8>
- Kádár A., (2012). Mesepszichológia. Az érzelmi intelligencia fejlesztése gyermekkorban. Kulcslyuk Kiadó.
- Kassay R., (2015). Nemi szerepek az elemi iskolások mesehős-reprezentációiban. *Mediakutato.hu*. XVI. évf. 1. szám. pp 47-63.
- Kertész E., (2021). A lány, aki orvos akart lenni. NHK Naphegy Könyvkiadó Kft.
- Kósa É. (2015). A médiaszocializáció kezdetei. Pillantás a múltba és a jövőbe. Médiaszocializáció. Wolters Kluwer. Budapest, pp. 11-50.
- Kovács M., (2007). Nemi sztereotípiák, nemi ideológiák és karrier aspirációk. *EDUCATIO*, 16(1), 99–114.
- Kovács M., és Szabó M., (2017). Társadalmi nem és szexizmusok: a nemi hierarchiát igazoló nézetrendszerek elfogadása és elutasítása. *Társadalmi nemek. Elméleti megközelítések és kutatási eredmények*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest pp. 39-56.
- Kuykendal, L.F., Sturm, B. (2007). We Said Feminist Fairy Tales, Not Fractured Fairy Tales! *The Construction of the Feminist Fairy Tale: Female Agency over Role Reversal*.
- N. Tóth A. (2017). Női szerepek Gimesi Dóra forgatókönyveiben. *Nőképek kisebbségben IV. Tanulmányok a kisebbségben (is) élő nőkről*. Phoenix Library, pp. 49-53.
- Nanda, D. S. (2014). The Portrayal of Women in the Fairy Tales. *International Journal of Social Sciences and Humanities Invention*, 1(4). pp. 246-250. Retrieved from
<https://valleyinternational.net/index.php/theijsshi/article/view/23>
- Pálóczi B., és Nagy B., (2017). Nemi sztereotípiák a mese- és gyerekkönyvekben. *Társadalmi nemek. Elméleti megközelítések és kutatási eredmények*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, pp. 85-102.
- Petres Cs., G., (2015). Kortárs mesék nőképei. *Nőképek kisebbségben III. Tanulmányok a kisebbségben (is) élő nőkről*. Pozsony, pp. 83-89.

- Petres Cs., G., (2017). A boszorkány mesebeli arcai. Nőképek kisebbségben IV. Tanulmányok a kisebbségben (is) élő nőkről. Phoenix Library, pp. 30-33.
- Petres Cs., G., (2020). A nőiesség és férfiasság titkai. Boldizsár Ildikó és Szegedi Katalin Királylány születik, Királyfi születik című gyermekirodalmi ikerkönyveinek nemi sztereotípiái. *Disciplina in fabula Közelítések a meséhez*. ELTE Eötvös Kiadó Budapest, pp. 131-139.
- Rubegni, E., Landoni, M., De Angeli, A., & Jaccheri, L. (2019). Detecting gender stereotypes in children digital storytelling. In *Proceedings of the 18th ACM International Conference on Interaction Design and Children, IDC 2019* (pp. 386–393). Association for Computing Machinery, Inc. <https://doi.org/10.1145/3311927.3323156>
- Szabó D. M., és Déri A., (2021). Női szerepek vizsgálata a Disney hercegnős meséiben. *ELTE Tanító- és Óvóképző Kar Mester és tanítvány VII. Tanulmánykötet*. Budapest, pp. 62-68.
- Tóth B., Demeter K., F. Lassú Zs., (2020). Nőkép az Óperenciás-tengeren túl. *Disciplina in fabula Közelítések a meséhez*. ELTE Eötvös Kiadó Budapest, pp. 151-160.
- Vicsek L., (2006). Fókuszcsoport. Osiris Kiadó. Budapest
- Zsolnai A. Kinyó L. Jámbori Sz. (2012). Szocializáció, szociális viselkedés, személyiségfejlődés. *Mérlegen a magyar iskola*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, pp. 327365.

X. Mellékletek

X.1. Az interjúalanyok jellemzői

1. Táblázat Az interjúalanyok jellemzői

Elemzésben szereplő megváltoztatott keresztnév	Kor	Lakóhely	Testvéri kapcsolatok
Csenge	6	Budapest	
Magdi	6	Budapest	Dóra
Kamilla	6,5	Budapest környéke	
Fruzi	7	Budapest	Julcsi
Dóra	8	Budapest	Magdi
Zsóka	9	Budapest	
Edit	10	Budapest környéke	
Julcsi	10	Budapest	Fruzi

X.2. A gyerekek kedvenc meséi

A melléklet ezen részében a kutatásban résztvevő lányok kedvenc meséit jellemzem és mutatom be összefoglalva. Többen – összesen hárman – említették meg a Rumini könyvsorozatot kedvencüknek, amely könyvet Berg Judit írta, és műfaja kalandregény. Izgalmasan meséli el a főszereplő kisegérről szóló történeteket. Ebben a könyvben a főszereplő egy fiú egér, illetve több fiú nemű állat is megjelenik benne. A sorozat későbbi részében lesz csak a történet részese női állatszereplő is. Többen is olyan mesét említettek meg, amelyekben a főszereplő női karakter volt, akivel izgalmas történetek zajlanak. Ilyen volt az Időfutár című könyv, amelyet Gimesi Dóra, Jeli Viktória és Tasnádi István írtak, itt a főszereplő Hanna kalandos történeteken meg keresztül, és aktív szerepe van. Osztálytársaival együtt – akik között szintén van még hozzá hasonló aktív lány szereplő is, illetve fiúk is megjelennek – izgalmas helyzeteket élnek át, amely történeteknek ők is részt vesznek az alakításában. Egy másik hasonló könyv is említésre került: Roald Dahltól a Matilda című regény, amely többek között a lány furfangosságát helyezi előtérbe, itt is a lány a főszereplő, aki aktívan cselekszik a történetben. Volt, aki a Váratlan utazás című kalandregényt említette meg, ahol szintén a főszereplő Sarah-val történnek izgalmas, és váratlan események, ezáltal ebben a könyvben is aktív szerepbe került a főszereplő

lány. A J. K. Rowling által írt Harry Potter könyvsorozat is kiemelésre került, amely a varázslók nem mindennapi kalandjairól szól, nem csupán hagyományos szerepeket megjelenítve, hiszen a főszereplők között megtalálható a bátor lány és a félénk fiú is. Illetve volt, aki a Herkules mesét említette meg, amely pedig az Olympus isteneinek és a főszereplő Herkulesnek a történetei írja le, azonban ebben a történetben az aktív, hős szerepben lévő férfi kerül a mese élére főszereplőként. Tehát az utolsó történetben a hagyományos férfi szerep, illetve a hagyományosnak mondható nőideál is megjelenésre kerül. A Herkules mesét választó interjúalany azt említette meg, hogy a vicces történetei miatt kedveli ezt a mesét. Érdekes, hogy csupán az utolsó két mesében jelent meg férfi főszereplő (is), az előzőek között volt női főszereplő is, illetve állat karakter is. Bár Rumini egy fiú kisegeret jelenít meg, nem kap a neme olyan hangsúlyos szerepet, mintha egy ember karakter lenne. Illetve csupán egy mese épült a hagyományos férfi-női szereposztásokra, a többi történetre nem ez volt a jellemző. Tehát a gyerekek által említett mesékben a közös vonás, hogy szinte mindegyik kalandos, izgalmakkal teli történetet mond el, illetve az esetek körülbelül felében a főszereplő is egy aktív női karakter volt.

X.3. Interjúvázlat:

Hány éves vagy?

Melyik városban laksz?

Mi a kedvenc meséd? / Mi volt a kedvenc meséd? Miért?

Ki a kedvenc szereplőd ebből meséből? Mit kedvelsz benne?

Milyen meséket nem szeretsz? Miért nem? Melyik szereplőt nem szereted benne?

Hogyan írnád át ezt/ezeket a mesét?

Ki a kedvenc női szereplőd? Mit szeretsz benne? Ezek fontos tulajdonságok? Melyik mesében van ez a szereplő? (nem feltétlenül kell a kedvencből, bármiből lehet)

- Mik a jó tulajdonságai?
- Van benned és ebben a szereplőben közös? Mi?
- Lenne olyan tulajdonság, amelyet szívesen megtanulnál tőle? Miért azt?
- Van ebben a karakterben rossz tulajdonság is? Mi az?

Van olyan női szereplő, akit nem szeretsz? Miért nem kedveled? Melyik mesében van ez a szereplő? (nem feltétlenül kell a kedvencből, bármiből lehet)

- Mik a rossz tulajdonságai?
- Mit változtatnál a tulajdonságain?
- Van benned és ebben a szereplőben közös? Mi az?

- Van ennek a szereplőnek jó tulajdonsága is? Vignette – egy kis történet összefoglalása pár mondatban

Hagyományos:

- Csipkerózsika – női passzivitás

Egy mesebeli országban született a királyi családnak egy kislánya, a születése után a szülei szerveztek egy ünnepséget, ahová meghívták a jótündéreket, akik mind egy-egy jó tulajdonságot adományoztak a királylánynak. A rossz tündért nem hívták meg az ünnepségre, mert nem akarták, hogy rossz tulajdonságot adjon a lányuknak. azonban a rossz tündér is tudomást szerzett a királylány születéséről és az ünnepségről. A lány szülei féltek, hogy a rossz tündér ellátogat hozzájuk, ezért lányukat elvitték az erdőbe egy kunyhóba, ahol a szülei nélkül kellett élnie, a jótündérek segítségével. a királylánynak a ház körüli dolgokkal telt a napja, főzéssel, mosással, takarítással. Addig kellett az erdőben maradnia, amíg a szülei úgy gondolták, hogy veszélyes visszamennie a palotába. Csupán sok év elteltével vitték vissza szülei a királylányt a palotába, amikor úgy gondolták a szülők, hogy elmúlt a rossz boszorkány fenyegetése.

Modern:

- A lány, aki orvos akart lenni – női aktivitás

Volt egyszer egy királylány, aki orvos akart lenni, mert kiskorában az anyukája sokat betegeskedett. ám a királyi családban nem volt szokás, hogy a lányok tanuljanak, mert nekik a házzal kapcsolatos teendők voltak. Amikor a királylány apja megtudta, hogy mi a lányának a vágya és álma, megtiltotta neki, hogy orvosnak tanuljon. Azonban a királylány nagyon szeretett volna tanulni, és áthágta a szabályokat, elment az orvosi egyetemre, ahol megtanulta az orvoslás tudományát. Nem volt könnyű dolga, az egyetemen, de sok szorgalommal és kitartással sikerült elvégeznie az egyetemet, és orvossá vált. Ő lett az első női orvos az országban, és sok-sok embert meg tudott gyógyítani, köztük az anyukáját is, aki büszke volt lányára

Ki volt a főszereplő ebben a mesében?

Milyen tulajdonságai voltak a főszereplőnek? Mik a jó és mik a rossz tulajdonságai?

Milyen tevékenységeket folytatott a főszereplő? Mit gondolsz ezekről a tevékenységekről?

Olyan tevékenységeket csinált, amik szerinted illet hozzá? Ha igen, miért illet hozzá, ha nem miért nem? Mik illettek és mik nem illettek hozzá?

Mi volt a legfőbb célja a főszereplőnek? Ezt a célt el tudta érni? Hogyan érte el? Kellott valakinek a segítsége? Ha igen, kié?

Milyen feladatai voltak? El tudta végezni / képes volt elvégezni a feladatait?

- Ezeket a kérdéseket mindkét részlet után feltenni nekik

- Melyik mese tetszett jobban neked? Miért?

Megadok pár szempontot és ezek alapján kérlek mesélj el nekem egy rövid mesét:

Hagyományos szempontok:

- Idő: régi idő
- Helyszín: kastélyi birodalomban és aranyerdőben
- Szereplők: egy főszereplő, egy segédje a főszereplőnek, a főszereplő legjobb barátja, egy gonosz, és valaki, akinek segíteni kell

Nem hagyományos szempontok:

- Idő: jelen kor
- Helyszín: iskolában / városban (erdőben)
- Szereplők: egy főszereplő, egy segítője a főszereplőnek, a főszereplő legjobb barátja, egy gonosz, és valaki, akinek segíteni kell

Milyen tulajdonságokat (külső, belső) társítasz ezekhez a karakterekhez?

- boszorkány
- királylány / hercegnő
- mostohaanya
- jó boszorkány
- öregasszony
- mátká / menyasszony